ÔHTU TAEVAS

FR. TUGLAS

TEOKSED

№ 3

A. R.

FRIED. TUGLAS

ÕHTU TAEVAS

3-mas trükk

NOOR EESTI TARTUS

R.

A 3079.

E 16277818

1395

K. Mattiesen'i trükk, Tartus, 1920.

Sisu

Aleksander Tassa vinjetid
A. Roosileht'i kaan ja eellehed

PILVED

Jälle ja jälle löövad lôkkele eha taeva eleegilised tuled. Üle hilissuve pilvitu taeva rulluvad lahti safraankollased kangad. Ja klaasilised avarused punetavad otsekui kumade, ôhetuste ning tulede sünnitamisvalus.

Üle taeva ulatavad lahkumise punetavad, värisevad käed. Taevaranna põhjatutes kaugustes heljuvad vaiksed kõigekadumise, äraunustamise tummad sõnumikandjad. Nende violetid mantlid värisevad varjudena lõõmava taeva tagaseinal.

Oi magusad ja valusad silmapilgud! Oi kumade ja varjude sündimise ja suremise kirglikud ning joovastavad silmapilgud eleegilise taeva all!

Päeva kirglikkudesse viinadesse seguneb õhtu valus-joovastav unistuste kaste. Päeval vaikivad valusad lätted puhkevad voolama ja üle õhetava taeva kohavad alla rapsoodilised kosed kurblikke unistusi, igatsusi ning kaebusi.

Kadunud päev on nagu astjas, mis äärteni täis oli rõõmude ja maitsmiste magusat viina, aga õhtu tulles voolab ta üle kannatuse valusaid pisaraid. Kõik päevased väärtused on pandud õhtu õhetavatele vaekaussidele, ja avaruste eleegilistes kaugustes sünnib suur väärtuste ning tõdede ümberhindamine.

Oi suured saladused õhtu taevas! Oi elu kõrge traagika leegitsevad sümboolid leegitsevate avaruste ilmmõõtmatuses!

Eha valusates lainetes näivad korraga elu piirid murduvat. Otsekui tule seeme oleks visatud hangunud metallide magavase merre. Kohinal löövad lõkkele hiigla leegid ja sula elu metall kohiseb tuhandes uues uurmes, uusi ennem aimamatuid kujusid ning värve võttes.

Taeva õhetaval põhjal puhkevad pungadest uued maailmad. Uued olevused, ilusamad ja jumalikumad kui kõik maised, astuvad üle avaruste, ning hinged, õrnad ja eeterlikud kui unistused, õilmitsevad eetri kirglikkudes kaugustes. Tuuluke puhub, õrn õhtu tuuluke puhub läbi unistuste kristall-maailma.

Oi kirglik ja joobnustav janu absoluudi järele! Oi janu täiuslikkude maailmade, kristaalsete regioonide järele, mille üle puhkeksid õilmitsema suure saladuse ning suure teadvuse heledad õied!

Nad näivad neil unistuslikel ja valusail silmapilkel nii kergesti kätte saadavad olevat, nagu ôhtu päikene lapsele, kes välja sirutatud kätega valusalt kumava eha taeva poole ruttab, silmad imestuse ning igatsuse tules.

Ahvena saared 1913.

TOOME HELBED

Päiksepaiste värisevad lapid langesid kollasele liivale. Toome helbed pudenesid tasa oksilt, kadumise murest õrnad ja puhtad kui liuglevad lumililled. Uniselt õõtsudes tukkusid puude helerohelised ladvad kevadhommiku soojuses ja valguses.

Tuhanded rohekad varjud värisesid liival, ja Leeni silmad käisid nagu unenäos nende tantsu järele. Esimesed õilmed varisesid ja katsid pärjana tüdruku valkjas-ruuget pääd.

Juuksed hargusid ikka enam ja enam. Nende libedad salgud vajusid üle kõrvade, ja üksikud kiud värisesid kui kulla niidid silmade ees. Kitsas pale uduste silmadega õhetas selle siidise võrgu all.

Ta oli omad nukud mustavale mullale magama pannud — kolmekesi kõrvu. Ja nüüd oli

ta ise väsinud. Või ei pea siis muretsev ema väsinud olema! Ah, need lapsed on ju nii vallatud, nii sõnakuulmatud! Ei nemad oska ema armu hinnata, ta uneta hoolt omaks võtta. Mure on ema südame all, valu ta vaates. Tantsides tuleb ta nende poole, sammet on ta peopesades. Ja või ei ole siis tema nendega vaeva näinud! Kõndima ja kõnelema oli ta neid õpetanud. Aga sammu ei astunud nad ilma temata, ja nende lapselikke soove pidi ta nende sinistest silmist lugema. Ja need lõpmatud laulud, mis ta neile kätki kohal oli laulnud — lilledest, inglitest ja taevast! Tulevast elu laulis ta neile: suuriks pidid nad kasvama, kolmeks kullajuukseliseks kuningatütreks. Nõiutud metsas nad elavad, nõiutud lossis nad magavad — saja-aastalist und. Ja kuningapojad eksivad metsas ning otsivad õitsevat sõnajalga, et leiaks lossi juure teed.

Kõik armastus ja hellus ning lapsepõlve muinasjutud, kõik liitusid ühte hällilauluks. Ja nii olid need laulud kui madala haaviku salapärane kohin, kui taevas idas alles koitma lööb.

Valus kiskus ta süda kokku, kui nukkusid nutmas nägi. Seda võis ainult tema näha — armastav ema. Siis laulis ta kolmest kuningatütrest nõiutud lossis. Ja ta süda naeris nende naerule kaasa ja hõiskas nende hõiskamistega. Sellest võis ainult tema aru saada — armastav ema. Siis laulis ta kolmest kuningapojast, kes nõiutud laanes eksivad.

Aga nüüd oli ta nii väsinud ja rauge. Õhk oli raske ja lämmatav. Mõtted käisid pääs kui hallid udupilved, alguseta, lõputa. Ja veel enam kui iialgi ennem oli ta süda laste pärast mures: need olid viimasel ajal nii tuimad, nii elutud. Oleks tahtnud, et nad ometi kord kõigile nähtavalt naeratanud oleks, kord käed talle hõisates vastu sirutanud, et nad muinasjuttu oleks imestanud ja uinudes sinised silmad kord kinni pigistanud. Kuid ei, — kurdiks ja tummaks pidid nad eluajaks jääma! Ei tulnud enam ema suust laulusõna, ei olnud usku jutustada eksivaist kuningapoegest.

Mustale mullale pani ta nad puhkama. Las nad magavad! Las nad näevad und — ilusat ja laulvat nagu kevadine maailm! Las nad näevad und nende ema armastusest, murest ja igavusest! Ja kui nad ka kurdid ja tummad on, siis on unenäo maailm neile lahti. Sest kõik noored ja ilusad asjad näevad und ning laulavad ja naeravad unes.

Ta istus, käed sülle langenud, ja vaatas üles, kus läbi toome lehestiku taeva sina helendas. Ja juba tärkasid ta pääs mõtted, palju suuremad ja palju kaugemad, kui ta lapsed ja nende unenäod.

Kõrge ja suur on taevas ning maailm! Maa on pehme ja roheline, aga taevas sügav, helesinine. Tahaks ainult istuda selle taeva all ja unistada, tume lein südame all, lein kõige ilusa ning vaikse pärast; ja õnnetundmus rinnas, rõõm elamisest ning sinise taeva sügavusest.

Ta ohkas väsinult.

Silmi pilukile pigistades vahtis ta värisevate lehtede poole. Sääl nad liikusid, sääl nad kiikusid. Ja üks käis üles ja alla kui roheline liblika tiib. Ja ta ootas juba: nüüd ta murdub, nüüd ta variseb — rohi-roheline liblika tiib!

Ta tõmbas noore rinna sügavalt õhku täis, viskas pää selga ja jäi poolseliti kätele toetades istuma. Hallitanud puude tüved jooksid silme ees ringi, haralised ja kõverad, täis pragusid nagu kinnikasvanud haavu, noorepõlve eluvõitluse arme. Silmadele avanes salajam looduse hinge nurk: pundar kägarasse kasvanud oksi, elavaid ja kuivanuid, lopsakaid ja loogelisi nagu sõlmes usse, muhulisi nagu vererohkuse paisepõdemises. Ja sääl nende pääl lehtede ja õite telk, valge ja roheline, elav omas südame tuksumises, lämmatavas soojuses võrsuv ja janunev. Ja sääl niiskes hämaruses takjaste, nõgeste ja metsvabarnate rägastik, laileht, hiirehernes, verihein — kõik, mis roomab, mis vingerdab, maad mööda terava ninaga teed katsub ning puutüvesid mööda taeva poole keerleb, õhu ja valguse järele hingeldades. Ja kõige selle taga alt otsast söetatud jämedad aia postid ja nende ristpuud ning läbi hämbliku võrkude kitsad lapid taevast, põldu ning mustavat metsa.

Vabarnapõõsas laulis väikene lind lõpmatut laulu ning iga takjalehe all saagis rohutirts. Aga muidu poleks nagu kogu taeva all elamist olnud. Talu aia taga oli vait. Ainult kusagil kaugel

tilises mäletseva lamba kaelas kellukene, vaikselt ja ühetooniliselt, nagu oleks temagi ainult osakene sest pühapäeva hommikupooliku looduse südame tuksumisest.

Leeni pigistas silmad kinni. Oli nii imelik väsimus, nii imelik rõõmu ja kurbuse tundmus, kogu ihus unistav raugus. Ei kuulnud ega näinud enam midagi. Ainult läbi silmalaugude virvendas kollane kuma ja kaugel tilises kellukene.

Ja korraga — nagu läbi une kuulis ta seda — inimeste naer, sosin ning rohu kahin jalgede all. Väsinult virgusid pääs mõtted. Häältest tundis ta tulijad, ei olnud viitsimist nende pärast pääd pöörda ja taha vaadata. See oli õde Marie ja see — sulane Kusta.

Ah, miks peaks Marie ometi nii torkavalt ja teravalt naerma! Nagu nuga lõikas see Leeni väsinud kõrvadesse. Ei, ka siin ei pidanud ta rahu saama, et oma mõtete ja nukkudega üksi olla. Ikka nad tulevad, räägivad ning naeravad.

Kuivanud oksad ragisesid jalge all ja põõsad kahisesid. Nüüd olid nad juba toomedest mööda. Jällegi sosin ja jällegi Marie naer, lämbuv ja tantsiv, edev ning salapärane.

Leeni nägi ta punast undrukut oksade vahel vilkuvat, kirjut ja edevat nagu ta kandja. Nüüd olid nad vist juba maha istunud, sest oksad ei kahisenud enam. Ainult sosin ja naer, naer ja sosin . . .

Leeni sirutas väsinult. Aah! Rind oli kaua-

sest istumisest valus. Ta hingas sügavalt mesist õhku. See oli täis mustasõstra koore ning toome õite lõhna. Ta tõusis üles, ja tuhanded kollased ja rohelised liiva ja puukoore lapid tantsisid ta silmade ees, vormitud ning värsked.

Üle võsa paistis aed, täis vanu sammaldunud õunapuid; ja sääl eemal punased mesipuud, murumättad otsadel; ja sääl pihlapuu rägastik, humalatest põimitud; ning kõige selle taga kõrgel taevas kaevuling nagu hiiglase ülestõstetud käsivars.

Ja siis nägi Leeni Kustat ja Mariet. Nad istusid seljaga vastu aeda toetades külili langenud tühjal mesipuul. Marie oli käed Kusta juustesse löönud, sasis ja silitas neid, rinnaga vastu poisi õlga toetades, täis luksuvat naeru ning ülevoolavat rõõmu.

Kustal oli suur võileiva käär käes. Ta sõi seda laia suuga, naeris suutäite vahel ja hoidis teise käega Marie ümber kinni.

Sääl nad istusid, ja Leeni vaatas nende pääle.

Korraga oli ta väsimus ja uni kadunud. Ta oli äritatud nagu nemadki. Ta tundis, et siin midagi saladuslikku, midagi keelatut oli.

Ah, miks süda ometi nii peksis, kui ta põõsaste all kumaras nende poole roomas! Nagu vasarad tagusid rinnas.

Nüüd oli ta juba nende selja taga.

Aga, tõtt öelda, mis puutus see kõik temasse? Las nad istuvad, las nad naeravad. Tema män-

gis oma nukkudega ja läheb tagasi mängima. Ehk ta tuleb rahulikult põõsast välja ja läheb neist mööda, nagu poleks midagi olnud. Ja mis on siis üleüldse olnud? Ainult poiss ja tüdruk istusid mesipuul ja naersid!

Aga kuidas süda ometi peksis! Ta seisis hinge pidades õitsevate oksade vahel, värisevad huuled avatud.

Kusta lõpetas söömise. Ja siis võttis ta korraga oma võimsate kätega tüdruku ümber kinni, ning päid selga visates sulasid nende huuled kirglikus suudluses, milles nende lihaksed kui võitluses pingule tõmbusid ning käed värinal koomale kiskusid.

Aa!

Leeni vaatas pärani silmil. Ahaa! Nüüd sai ta aru, nüüd mõistis ta kõik. Ta põlved värisesid, ta pää käis ümber. Ta esimene mõte oli: kõigest väest jooksma pista, sellest eemale põgeneda, mida ta nii kartis . . . mis nii lõpmatu inetu . . . ah, ei, ei, mis oli nii keelatud, nii saladuslik!

Aga järgmisel silmapilgul täitis teda ainult lõpmatu uudishimu. Seljaga vastu toome toetades ja kätega hõõguvat palet peites, nii tardus ta, täis hirmu ning häbi.

Värisevate sõrmede vahelt nägi ta nende kokkusulanud päid ja Marie lainetavat juuste kuhja, milles otsekui ussid oleksid keerlenud. Ta nägi, kuis õe pää alla vajus ja Kusta kaela ümber visatud kätele rippuma jäi. Nad naersid sõna-

lausumata, naersid iga liikme ja iga lihaksega. Ja siis kostis Marie lämbuv sosin:

„Aga selle Maali pääle ei tohi sa enam vaadata! Ei tohi!"

„Ei . . . ma ei vaata . . ."

„Nii nagu tahaks sa teda ära süüa, nagu oleks ta sulle kes teab mis! Ta pole sulle midagi, mitte kui midagi!"

„Ei midagi . . . ei midagi . . ."

Nende rinnad vajusid kokku. Poisi pää kaldus tüdruku hõõguvale palgele. Ja jällegi sosin:

„Ei ole ta noor, ei ole ta ilus, ja vaene on ta nagu kirikurott! Mis on sul asja temaga ja temal sinuga? Ja vaadata ei tohi sa enam tema pääle, nagu oleks ta sulle kes teab mis!"

„Ei midagi . . . ei mitte midagi . . ."

Üks väike lind laulis vabarna oksal lõpmatut laulu ja õhk oli lämmatav-magus kui mesi. Leeni kuldsetele juustele varisesid valged toome õilmed ja ta väike pääkene käis ümber värvidest, lillelõhnust ning hõõguvast sosinast.

Ah, kui hää oleks kõigest sellest eemal olla, kaugel, kaugel!

Uimaselt läks ta läbi toome võsa, tasakesi ja väsinult. Ta unustas omad nukud magama, ja need jäid nüüd päikese kätte. Sest varjud taganesid nende päält — ja neil pidi soe tulema, nii et üle roosade palete higipisarad alla veerevad. Ja päike põletab nende näokesed ruskeiks, nii et

nad kui Moabi lapsed või Mooramaa mehed näivad. Nii nagu oleks nad nädalate kaupa lõikusepõllul olnud ja tükitöös särgiväel selga murdnud. Või nagu oleks nad palgega palul maganud, ning nüüd ei aita muu, kui maahõbeda kaapimine.

Ta unustas omad lapsukesed. Las nad näevad und, et nende ema väsinud on, nutta ja kaebada tahaks ja ei tea, mis tegema peaks! Las nad näevad und, kuis ta väikene süda häbi ja valu pärast rinnus rabeleb!

Leeni läks aiast välja, läks läbi õue ja siis nurmedele. Põllupeenar käis talirukki ja ristikheina välja vahel. Kõrgel pää kohal sinetas lõpmatu taevas nagu meri. Ja selle taeva all võrsuvate väljade keskel käis väikene tüdruk, õnnetu ja väsinud, pää täis meeleheitlikke, kibedaid mõtteid.

Ah need suured, need suured inimesed! Tal oli häbi, tal oli valus nende pärast. Tal oli tundmus, et ka temagi nende saladust teades sellest osa on võtnud. Tal oli tundmus, et ta kõigest sellest isale ja emale peaks rääkima, kõik ülestunnistama, nende pääle kaebama — ja siis nende eest andeks paluma — kas või põlvedel paluma!

Ah need suured, need suured inimesed! Kuidas nad räägivad ja kuidas nad on! Nii salameelikud, nii kavalad on nende mõtted. Aga kõvasti nad naeravad, kõvasti pilkavad kõike, mis lapselikult-õrn, mis iseenesele elab. Sest nad nae-

ravad tema ja ta laste üle. Ja nad ütlevad: „Suur tüdruk sa oled — ja nukkudega mängid! Aeg mehele minna — ja nukkudega mängid!“ Ei nemad saa aru ta armastusest, ei tunne ise seda, ei tea iialgi! Kõik on neile nii toores, nii lihtne kui lage heinamaa, kui mustav turbasoo.

Oh, miks peaks nad teda ometi kiusama, miks haavama — iga oma sõna, iga oma teoga! Mustaks muutuvad toome helbed, kui nad neile pilgu heidavad, ja lilled kaotavad lõhna, kui nad nendest mööda lähevad.

Ta purskas korraga nutma, valusalt ja kibedalt. Ja pisarad jooksid üle ta palete — alla musta mulda.

Ah nutta ainult jääb temale, nutta — maailma ja elu ja kõige ilusa ning õrna pärast, mis elus on ja mida inimesed ei näe, ei tunne ning tunda ei taha!

Nutus kerkis ja vajus ta rind. Ja mida kaugemale ta läks, seda enam ununesid Marie ja Kusta kodus. Rinda täitis üleüldine lein elu pärast, valu kõigist haavadest ja ülekohtust, mis maa pääl sünnib. Ning selle kõrval tärkas tundmus elu suurusest, rõõm olemisest, tärkas igavene igatsus.

Pisarad kustusid ta silmis. Ah, kui nüüd ainult minna ja minna — ühelpool rukkinurm ja teisal ristikhein — ning kahe välja vahel keerleb põllupeenar taeva kaugusse! Ta läheb ja läheb — ainult nurmed ja taevas, taevas ning nurmed!

Aga taevas oli lõpmata sinine, ning selles sinises meres ujusid lumivalged kerged pilved kui pleekivad kangad. Ja üle pilvede voolas alla päikese valgus, nirises pilvede pragudest nagu kuldne vihma valing. Ja pehme maapind, karvane ning kore, võttis seda vihma vastu, imes endasse, sünnitamisvalus tuksuv, hõõguvas janus hingeldav, loomise õnnetundmuses värisev ja õhkav. Maa sügelevat ja pakitsevat koort läbi murdes paiskasid lehekesed ja nupukesed omi päid üles. Niiskes ja kuumas hämaruses roomasid muruheinte niidid, kord maa alla kadudes, ema rinda imedes, kord lehepungasid päikese poole visates. All soojuses auraval mullal märgade hallituse rakukeste vahel käisid pisikesed putukad, helepunased nagu vereva sammeti tombud. Iga lehekese, iga lible all istus keegi, vaatas salakavalalt välja, näitas keelt ja sarvi ning ümistas oma laulu. Igal kõrrekesel kiikus mõni metslane, õõtsudes ja kaasitades. Varsi mööda roomasid imelikud olevused, aegamööda omi pikki kisadega koivi asetades, helvetel rippudes ja kõikudes, suud ammuli pääs, silmad pärani — nagu arust ära.

Õhk oli nagu mesi ja maa nagu magav laps lämmataval suviööl: ta nägi und ja sonis läbi une, hingas sumedat õhku ja aeles õrnade sõrmekestega kätki nööride kallal.

Nurmed lõppesid. Leeni läks küngaste rajakestel, mis siira-viira põõsaste vahel keerlesid ja mille esimesi tallajaid keegi ei tea: nagu oleksid

taevaalused linnud nad välja valinud ning sääsed samblasse sõtkunud.

Ta läks ja tundis ülevoolavat rõõmu kõigest, mida nägi ja kuulis: jalgade ümber krabisevast kanarpikust ja tee ääres puuoksal istuvast punasest oravast, kes kogu jumala maailmale palgesse sülitas, valgest kasetohust ja omast elust. Ta unustas, kust tuli ja kuhu läks. Ta tahtis ainult minna, ilma ainsama mõtteta pääs, ainsama tundmusega rinnas: tahaks midagi, ja ei tea mis; on rõõmus ja kurb, ja ei tea miks.

Ah, kui nüüd keegi vastu tuleks — ükskõik kes — ta naeraks sellega ja nutaks rõõmu pärast! Ja nad jookseksid üksteise järel pärimäge plaginal orgu. Oo, õhk vinguks kõrvade ümber ja kase oksad lööksid palgesse! Ja lilled vilguksid mööda kui helmede pael!

Ja korraga pistis ta jooksma. Ah, kuidas süda peksis ja hing rinnus rabeles! Maa vajus jalgade all ja õhu lained võtsid ta vastu. Aga ta jooksis ikka kiiremini ja kiiremini, otsekui oleks teda keegi tuhandeil tiivul taga kihutanud, või oleks muld ta jalgade all punaselt hõõgunud. Ah, ikka edasi läbi vinguvate õhu virnade, edasi kinniste silmadega avänevva tühjusse!

All puude vahel istus ta mättale. Veri huugas mühisevana lainena pääs ja rinnus langesid hiigla-vasarad. Ta vaatas tuksuvate silmadega üles ja katsus midagi mõtelda. Kuid pää oli hämaralt tühi ja vaikne. Kõrgel vilkus

taeva sina ning valged pilved nagu lumised mägede harjad.

Ta hakkas edasi minema. Korraga vilksatas põõsaste vahel midagi läikivat. See oli kuivav oja, mis nagu madu küngaste ja mäeselgade vahel hiilga-saarepuu ja emaleppade looka paindunud jändrikkude tüvede all vingerdades roomas. Äraõõnestatud kallaste ja mustade kivide all kumardades lookles ta mägestikust alla, hüpeldes ja põlvili käies, ähvardades ning meelitades. Sääl, kus tee kitsas ja läbisaamine raske, võis ta varjuna viisakaks ja painduvaks muutuda; aga kus ta sügavate võrengute kohal pikali heitis, sääl oli ta salameelikult tige, umbusklik ja kõrk. Kärestikkudes naeris ta edevalt, neitsilikult puhas ja läbipaistev; aga võrengutes kaapis ta ööde hämarikus kaldaid sisse ja uputas põõsaid ning puid. Nii läks ta põldude ja metsade vahel, kuni ikka suuremaks ja suuremaks saades kord lapsepõlve vallatused täiesti unustas ja iseteadlikult ning tõsiselt kesk laiu niitusid rahulikult merede poole rändas, palgel vanaduse must mure ilme ning aegade tumedus.

Rohutirtsude parved hüplesid niidu kohal. Kalda võsade ümber saalisid esimesed suve kiilid. Nende sinised metalltiivad läikisid klaasises vees vastu, kui nad oja kohal põrisedes keerlesid.

Leenile oli see kõik vana, igavesti tuntud, nii kaugele kui ta mälestus ulatas. Seda oja oli ta alati armastanud, nii varasel kevadel, kui hilis-

sügisel koltumise päivil. Ta oli nagu isegi jagu sest ilusast maastikust, kus iga rohukõrs teda mõistis, iga angervaks pääkesega ta poole kumardas.

Mõttes läks ta kalda puude vahel, kus päike latvades kadus ja ilmus. Rada laienes, ja läbi võimsalt ülesvisatud kühmas saarepuu oksade punetas savine mägi. Säälsamas oli ojas kõige sügavam võreng, must ja mäda. Teisel kaldal muutus ta ilgeks rabaks, kus kõrkjas kasvu ajas ning tigud kalmuste lehil läikisid.

Haua kõrgel kaldal istus karjapoiss Vidrik, õngevibu peos, ja vaatas üksisilmi korki, mis kiirgaval veepinnal vähe värises.

„Vidrik!"

Vaevalt pööris see pää ta poole ja põrutas siis vihase häälega:

„No ole nüüd sinagi vait! Hakkas viimaks võtma, aga sina hirmutasid ta jällegi ära!"

Ja ta sülitas äritatult vette. Koer, kes ta kõrval istus, kumardas kähku pää alla, kui vee sulpset kuulis, ja nägi ainult, kuis sülg vees laiali läks.

Kurvastatult ja väsinult istus Leeni Vidriku kõrvale ja hakkas ka korgi pääle vaatama.

Vidrik oli imelik poiss. Ta kuivetanud hallis näos, millest pool-kinni pigistatud mõttetarga silmad rahulikult vaatasid; ta õhukestes, kuivades huultes, mille ümber nagu pilkav naeratus oleks värisenud, ja mida ometi polnud; ta kohmakas,

raskes kõnnakus ja kinnises, rahulikus kõnes, kus nagu iga sõna oleks hoitud, — kõiges selles oli midagi vanamehelikku. Kui ta naeris, siis oli see nii, nagu oleks ta öelnud: „Vaata, ma naeran, aga ma naeran maailma rumaluse üle!“ Ja kui ta vaikis, siis oli see nii, nagu oleks ta kõige maailma asjade üle juurelnud, täis sügavat rahu kõige kohta, mis ümber sünnib või sündimata jääb.

Ta oli kakenud ja kõhn, nii nälginud, kui oleks ta nädalate kaupa metsapadrikus istunud, puult koort närinud ja taeva poole vahtinud. Aga ta ei pannud seda tähelegi. Talle oli ka see ükskõik, et ta igal suvel ise peremehe juures, aga vahel suve jooksul koguni kahes talus karja hoidis. Sest harilikult läks ta ikka tülli, ja nad ajasid ta lihtsalt minema.

Need tülid aga ei tulnud sellest, et ta halvemini ametit pidas kui teised karjused, või oleks ta leidnud, et süüa vähe saab. Ei, need läbirääkimised tulid mõtete pärast, mis sel poisil pääs keerlesid. M õ t e t e pärast! Kas need lollid aru ei taha saada, et ka temal mõtted pääs võivad olla? Aga need rumalad ei teadnud, mis tegid: nad ajasid ta harilikult ikka ära, kui selgus, et karjapoiss palju targem oli kui peremees ise. Ta tahtis seda neile selgeks teha, aga mis mõistavad niisugused ogarad maailmast! Korra oli ta koguni kirikumõisas karjuseks. No säält tõstsid nad ta juba nädala pärast välja. Sest sel poorasel olid isegi pühakirja kohta omad arvamised!

Kuid kas nad arvasid talle sellega, et ta minema saatsid, midagi ära teha? Mitte midagi ei saanud nad teha! Tema läks, täis eneseteadvust ja kurbust maailma üle, kes ei tea, mis teeb. Ta võttis ühe kaenla alla pastlapaari, teise alla koti, karvane koer Eku käis ta kondis — ja nii ta läks. Aga kotis oli kannikas kiviköva leiba ja kolm raamatut. Kahes nendest kõneldi taevalaotusest, aurumasinast, aegadest ja kuningatest. Kolmas oli käega kirjutatud — sinisele paberile, ja seda polnud veel ükski võõras iialeski näinud. Sääl oli koguni verega kirjutatud lehekülgi — rusked tähed täis kohutavat saladust. Sääl olid katked Seitsmendast Moosese Raamatust, rahaaukude nõiasõnad, aasta õnnetumad päevad. Ta oli punaseid nõiariste täis kui saladuslik surnuaed.

Tema tahtis karjuseks jääda. Selles oli midagi toredat: istud lõpmatu taeva all ja voolid kadakapuust pütte. Tema armastas kalu püüda. Selles oli midagi iseäralikku: vaatled korki ja mõtled: missugune kala nüüd küll võtma peaks: suur või väike, ahvenas või särg; võib olla aga, et ükski ei võta. Ja kui siis tunned, kuis ta juba ussi pureb, siis on, nagu siputaks maailmline saladus su jõhvi otsas.

Ta istus küüras, keha kõhnadele kätele toetades, paljad mustad jalad nagu puu juured välja sirutatud. Ja tema kõrval istus koer. See oli juba vana. Ta silmakulmud ja habe olid valged, ja ta külgedelt oli aeg ning eluvõitlused karvad

võtnud. Sääl võis ta küljeluid lugeda ja näha, kuis ta süda tuksus. Ta oli surmani kõhn ja sügavalt tõsine. Kui ta istus, siis rippus ta pää teravate õlgade vahel, huuled ripakile, suunurkades kibedad jooned.

Leeni vaatas korgi pääle. Aga tal oli igav ainult seda näha, mis ei liikunud ja milles midagi iseäralikku polnud. Kuid koera ja Vidriku silmad olid sinna nagu naelutatud. Iga korgi vähema kui värina juures värisesid ka nende õlgade vahel rippuvad pääd. Hinge pidades puurisid nad siis silmad korki, süda täis ootuse värinat, otsekui oleks nende eluõnn kaalul olnud. Ühteviisi mõistsid nad mõlemad iga kalmuste kahinat või vesivirvete mängu.

Kesk pingul ootust läks kork korraga vee alla.

Koer hüppas üles, ainuke pilk sähvas ta silmist Vidriku palgesse, ja siis kostis ta kurgust tume urin.

Vidrik tõmbas vabe vinna ja jõhv vihvatas veest välja. Kuid kala õnge otsas ei olnud.

„As'sa kurat!“ hüüdis Vidrik, ja Eku istus maha, täis häbi, viha ja meeleheidet, karvutud kõrvad ripakile. „Tund aega käib ta siin ümber: ei võta, ei lähe ära ka!“

Kuid kui ta ussi pääle sülitada tahtis, et seda uuesti vette visata, nägi ta, et kala ikka tõesti oli võtnud, kuid ussi ühes konksuga ära tõmmanud. Nüüd alles süttis Vidriku viha põlema.

„As'sa hirmutis, as'sa peletis, as'sa nimetu metslane!“

Ta peatas, nagu oleks kalalt vastust või vabandust ootanud. Aga see ei vastanud sarnase teotamise pääle midagi. Ta sülitas ja algas uuesti, noomivalt ja aegamööda:

„Kellega arvad sa tegemist olevat? Kas pead mind lolliks, tolaks või muidu rumalaks? Või arvad sa, et maailm ainult sinu narrimiseks on, ainult nagu naljaasi?“

Aga kala ei vastanud ikkagi veel.

„Parem oleks võinud sa olemata olla! Parem oleks sa kärnkonnaks või kaaniks sündinud! Kurat sinu ja su suguvõsa sisse!“

Ta pani uue konksu õnge otsa, aegamööda ja vanamehelikult nohisedes. Ja sääl juures rääkis ta juba vaiksemalt, nagu inimene, kes oma hingerahu jälle tagasi saanud, täis teadvust, et kui teda petetud on, siis petja sellest ometi kasu pole saanud:

„Ma tahaksin teada, kuhu sa lähed — konks kõhus! Ära lõped sa, nagu raibe sa kärvad! Tükid pääd pidi mutta ja sured sääl! Sa arvad, et mind narrida said? No—o, on ju mõned enne sindki seda katsunud. Aga . . .“

Ta sülitas põlgavalt vette.

Leeni vaatas pärani silmil ta otsa.

Iialgi polnud ta teda täiesti näinud, võõras oli ta kõigile olnud. Ta kartis seda imelikku tõsist poissi, kelle karvase pää ümber vanaduse saladus oli laotunud. Ta kartis ta vihast vaadet aukulangenud silmist ja ta naeru, mil nahk silmade juures kipra kiskus.

Ah, kui üksik, kui vaene oli see Vidrik! Keegi ei hoolinud temast, keegi ei teadnud, kust ta tulnud ja kuhu ta läheb. Räbalad olid ta ruskel ihul, kõhnad sõrmed kõverad kui teoorjade käed ja nälginud lõualuul sinised varjud.

Ta oli vihane ja trotsiv kõige kohta. Ta oli nii, nagu oleks elu talle ainult narrimäng, nagu poleks enam midagi uskuda, midagi loota.

Ta sidus konksu kinni, rebis suure vihmaussi pooleks, pistis ühe poole konksu otsa, sülitas selle pääle ja lausus siis õnge vette visates ähvardaval toonil, otsekui oleks tal leegionidega läbikäimist olnud:

„Saame näha!"

Ja siis vaatasid nad mõlemad — karjapoiss ja koer — üksisilmi kiikuva korgi pääle. Ja jälle seisis endine vaikus oja kohal, täis kesklõunase päikese valgust ja uimastavat angervaksade lõhna, mis niitudelt pilvena tõusis. Ees mustas võrengu sügavus, selle taga sinised savi-virnad, mille vahelt allikate nired alla venisid, ning puude hele-roheliste latvade keskel taeva serval punased mäed.

Leeni vaatas pilukile pigistatud laugude vahelt Vidriku ja Eku nälginud kogusid, mis nagu põlenud kännud kaldal istusid, karvased ja luitunud.

Ja korraga oli tal neist mõlemast kahju, nii lõpmatu hale meel. Ah, kui keegi Vidrikuga ometi hästi ümber käiks, kui keegi teda meelitaks, temaga naeraks ja temaga nutaks!

Ja ta ütles äkki endalegi ootamatult poolsosinal, pääd poisi poole kumardades:

„Vidrik, mis sa nüüd ikka siin oja kaldal istud?“

„No kuhu ma siis ometi minema peaksin?“ küsis see äritatult, jämeda häälega.

Ta ei käänanud päädki ta poole! Niisugune unine! Ja jälle oli minut lämmatavat vaikust.

„Vidrik . . . kas sa tahad . . . ma toon sulle võileiba? . . .“

Ah, seda ütles ta lämbuva, väriseva häälega, nagu armu paludes ütles ta seda!

„Võileiba?“ Nüüd pööris ta ometi ümber ja vaatas pool-küsivalt Leeni otsa. Ja ta pää järele käänis ka koera nina, ühesugune ilme mõlema paletel. „No miks ma siis võileiba ei peaks tahtma!“

Leeni hüppas üles, ja korraga täitis teda sarnane ootamatu rõõmutuju, et ta heledalt kui lauldes lastekeeli hüüdis:

„Pióपile pisiin! Pimipina pitúpilen pivárspiti.“

Aga kui Vidrik talle arusaamatult otsa jäi vahtima, siis hüüdis ta, ise juba jooksul:

„Ole siin! Mina tulen varsti.“

Ta jooksis rada mööda, mis küngaste vahel keerles, üles, kuni juba talu õlgsed harjad puude vahelt paistsid. Viljad väljadel olid hele-rohelised, libled värisesid lainetena. Päikese lõõsa all auras muld raugetavat niiskust, mis maa lähedal nagu õrn valge suitsuvina tardus. Kogu taevaalune

oli täis seda rõõska udu, ja raskelt rändas temas päike, silmad hõõguvast kuumusest veripunased.

Endiselt oli talu vaikne. Õde Marie toetas aia värava vastu, silmad väsinult pool-kinni, kolm kullerkuppu juustes.

„No kust siis sina jooksed?“ küsis ta väsinult ja osavõtmatult.

„Mina . . . ah, mina olin sääl all niidul . . . tead, kus see suur Kalevipoja kivi on . . .“

Ah, ei, ei, ta pidi valetama! Keegi oleks nagu käskinud seda.

„Tead, sääl on nii lõpmatu palju kullerkuppe ja pääsusilmi . . .“

„Ja—ah?“

Marie unised silmalaud värisesid, närbinud kullerkupud kumardasid üle ta otsaesise alla.

Hämaras, jahedas aidas lõhnas hallitus ja kopitus. Ülevalt laeritvadelt tulid hämblikuvõrgud alla tühjadesse salvedesse. Palkide vahelt paistis päikese valgus sisse. Kiirte puntras tantsis kuldne tolm.

Leeni aga ei pannud enam midagi tähele. Ta tõusis kikivarvule üles ja võttis laudilt laia leiva nagu sõjakilbi maha. Vinske tainas rullus pika noa ümber. Ta lõikas tugeva lahmaku leiba ja palkide vahelt langevas valguse joones määris siis sellele värisevate kätega hiiglakorra võid pääle.

Talu muru oli endiselt tühi. Päike käis punetavate silmadega taevas.

Ah, et nüüd nii minna saaks, et keegi ei

näeks! Aga mis sest, kui näevad? Las vaatavad, las teavad, et ta selle leiva Vidrikule viib! Kuid siiski, ei, ei . . . Sest selles on midagi toredat, et kõik seekord teisiti on kui harilikult, et saladuse vari iga ta sammu üle laotub.

Ta lippas tare akendest mööda, jooksis läbi poole aia ja peatas lõõtsutades puude padrikus.

Toome helvetes, kesk päikese heledat lõõska, puhkasid ta lapsed. Ah, need väetikesed nägid hirmust, hirmust und, sonisid viirastusist ja visklesid higiste käekestega. Nad nägid und, et nende ema neist osavõtmatult mööda läks, ainult ühe pilgu nendele heitis, pää täis teisi mõtteid, süda muud muret täis. Nad nägid und, et ta mööda minnes omi juukseid silus, üksikud kiud alla otsaesisele raputas ja siis nelgilille nende lokkide vahele pistis.

Aga ei, ärgu ta lapsed mõelgu, et ema nad unustanud on. Ainult aega pole temal nüüd. Kas nad ometi aru ei saa, et Vidrik nii nälginud on, oi, kui nälginud? Ja kas nad aru ei saa, et ta nii lõpmata hää ja lõpmata üksik on?

Küll tuleb ema kord tagasi, silub nende juukseid, paitab nende palgeid ja laulab laulu kuningapoegadest!

Säält, kust kahe murtud aiaposti vahelt koera tee käis, läks ka Leeni nurmedele. Ja endiselt käis tee väljade vahel, mille kohal põuaauru valged viirud tukkusid. Ja päike kõndis ta selja taga, vaatas palavail silmil üle ta õla võileiba,

kuni või sulama hakkas ning tilkadena põllule langes.

Leeni läks aga ikka kiiremini ja kiiremini, ärevusest ja ootusest värisedes. Tal oli lõpmata hää meel, et Vidrik ometi talt võileiba tahtis. Tal oli koguni tundmus, nagu oleks Vidrik seda temalt palunud: „Leeni, tead, mul on nii nälg, nii lõpmatu nälg!“ Ja nagu oleks ta siis hooletult lausunud: „No ma võin ju sulle midagi tuua. Teistelt aga ei saaks sa suutäitki mitte . . .“

Juba vilkus oja tüdruku ees.

Vidrik istus endiselt kaldal. Ta sõimas Eku kõige sügavamal kaastundmisel ahvenat-kuradit, kes ta õnge jõhvi läbi oli närinud ja nüüd endise visadusega teda kiusas, täis saatanlikku tigedust ja pöörast kavalust. Vidrik nägi selgesti, kuis ta vagla ümber käänles, sabaga korki alt üles lõi, — ja kui ta naerda oleks võinud, siis oleks veest ta põrgulikku irvitust kuulda olnud.

Ainult minutiks vilksatas Vidriku silmanurkades häämeele helk, kui ta võileiba nägi. Ta võttis leiva, murdis sellest osa koerale, sülitas korra vette ja hakkas siis ahnelt sööma.

Leeni istus ta kõrvale ja vahtis üksisilmi ta suu pääle. Ah, kuidas ta sõi! Nagu poleks ta eluilmaski midagi pääle aganase leiva ja vesise kartuli näinud! Või nagu poleks kolm päeva enam söögiiva ta suhu saanud!

Tüdruk vaatas. Ta pale õhetas ja kõrvad põlesid. Vaeneke Vidrik, vaenekene! Ainult

nagu vari on ta, murelik ja üksik, mõtleb ja unistab. Ah, miks on nad nii kaugel üksteisest olnud! Kui nad kõik omad mõtted, mured ja lootused üksteisele räägiksid! Ja tema ärgu arvaku, et ka Leeni elus ei kannata, et temalgi leina pole. Ei, ka temast ei saa keegi aru, keegi ei mõista ta nutvat ja igatsevad südant.

Ah, kuis süda tuksus, nagu oleks ta rinnust tahtnud hüpata! Ta hõõguv pää käis ümber kui uimastavast mürgist, mis ta mustavast ojast oli hinganud.

Aah . . . Nüüd pani ta väriseva käe tasakesi Vidriku katkenud kuue ümber ja toetas pää pehmelt ta õlale. Ah, nüüd peab õige vait olema, muidu lõhkeb süda, muidu lõhkeb rind!

Tumenevate silmade ees lapid taevast, musta vett ja punast mäge, rinnus valu, häbi ja ahastus, nii toetas ta poisikese najale, ootusest värisev.

Ah, nüüd tuleb midagi suurt ja toredat, nii nagu kõik muinasjutud, mis kohutavad ja kaasakiskuvad, saladuslikud ning kiirgavad on! Ta tuleb nii, nagu luiged kevadel tulevad, või nagu toomepuu üle öö õitsema lööb.

Sinised vesikiilid keerlesid oja kohal ja roheline konn istus vesiroosi lehel ning vaatas pilukile silmil päikese poole.

Aga Vidrik ei pannud sedagi tähele. Ta näris ning neelatas edasi, otsaesisel sügavad kortsud. Ta silmad uuristasid sinise savi märgade kihtide

vahel, roomasid säält üles ning kangutasid kivistunud konnakarpe seina küljest lahti.

Ja siis pani ta uue liivikese konksu otsa ja heitis selle jällegi vette, rahulikult ja külmavereliselt.

Leeni käed vajusid jõuetult rüppe.

Aah, kuidas pää valutas! Rind oli nagu tuld täis ja silmad ei näinud enam midagi.

Ta kattis palge kätega, ja tähelepanemata hakkasid pisarad ta sõrmede vahelt jooksma, esiti tasa ja siis ikka kõvemini ja kõvemini. Ja korraga täitis kogu ta olevust meeleheitlik põletav nutt.

Vidrik pööris pää ta poole.

„No mis sina siis? . .“

Leeni langes rinnuli maha, pisarad jooksid ojana üle ta palete, ja ta hoigas kaeblikult:

„Vidrik . . . sa ei . . . armasta mind!“

Kuid selsamal silmapilgul hüüdis Vidrik:

„St! Võtab!“

Vibu paindus looka ja veest vilksatas suur ahven päikese käes sätendava soomusega kaldale. Vidrik haaris ta lõpustest kinni ja lõi ta vastu kallast, nii et maa tümises. Koer aga hüppas kala ümber indiaanlaste sõjatantsu, hallis habemes häämeele pisarad.

„As'sa kurat!“ hüüdis Vidrik täis võidurõõmu. „Keda sa arvasid narrivat? Sa arvasid enese kõige targema kogu maailmas olevat — sina! Pooli asjugi ei tea sa! Leeni, vaata kui vihane ta veel on!“

Leeni aga ei näinud enam midagi. Ta sil-

mad olid pisaraist pimedad. Aegamööda läks ta rada pidi kodu poole, aegamööda, nagu oleks korraga vanaks saanud, nagu oleks elurõõm igavesti ta südamest kadunud.

Jällegi vilja väljad ja jällegi talu õunaaia hele-rohelised ladvad sinises taevas. Ja nurmed painutasid omi päid tuulekese ees ning pehmed lained käisid hilju üle põldude.

Ja uuesti oli ta aias. Maa oli varisenud toomehelvetest lumivalge. Õied katsid nukkude riideid ja juukselokke.

Ja nukud nägid und:

Kellukesed helisevad õhus. Ah, kuningapojad sõidavad! Nad kihutavad lossimäele üles, mantlid õlgadel kui kotkaste tiivad. Muusikamehed käivad nende ees, pääd paljad, ruugetel juustel rukkilillede pärjad. Ja kandlid hoigavad kesk hobuseraudade tule valingut armastuse hümne.

Ja nüüd pahvatavad väravad pärani ning kuningapojad tulevad sisse. Nende pääst võetud kübarate punased suled jooksevad maad mööda. Ja nüüd küsib üks neist põlvili langedes:

„Ja teie olete need äranõiutud kuningatütred? . .“

Ja need vastavad häbelikul sosinal:

„Meie . . .“

Aga — ah, miks nad äkki seljad pööravad, paletel pilkav naeratus?

„Preilid, vaadake ometi peegli!“

All lossi teel käib tuli hobuseraudade all

ja kandlid hoigavad uusi armastuse hümne helistades.

Aah! Päike on nad ruskeiks põletanud nagu Mooramaa mehed!

Leeni langes nukkude ette põlvili.

Väike tuulekene libistas toome ladvul, ja viimsed õied pudenesid. Viimsed, — ja nüüd polnud neist enam ühtegi üleval. Puud mustasid tume-roheliselt. Aga all oli maa valge nagu vaiksel talve õhtul. Ja sel valgel vaibal põlvitas väikene tüdruk, närbinud nelgilill juustes, ja ta rind värises valus, nagu väriseb ohvri süda, mis kusagil taevarannal altaril põleb ja mida jumalad vastu pole võtnud.

1907.

SUVE ÖÖ ARMASTUS

Mees sosistas paar korda tüdruku nime, liigutas tasakesi ka ust. Kuid aidas oli kõik vait. Ukse lähedal magas väsinud naine. Ta hingamine kostis siinsamas kõrva ääres, kui poiss pää vastu võtmeauku surus ning kuulas.

„Maali, kuuled sa? .. Maali! .. Maalikene! ..“

Aida põranda all jooksid hiired. Ja siis oli vait. Ja siis jooksid jälle hiired. Ja siis jäi uuesti vait.

„Maalikene! . .“

„Mis? . . kes sääl on? . .“

„Mina olen . . . Sa siis häälest aru ei saa? Kusta olen . . .“

Tüdruk liigutas end voodis. Õled kahisesid ta külje all. Sel silmapilgul jooksid jälle hiired, ja siis ütles tüdruk:

„Ja sa oled ometi tulnud, kuigi ma ütlesin, et sind sisse ei lase? . .“

„Ja ikkagi ei lase? Ei lase?“

„Ei! Mine ära.“

„Maalikene, kuule . . .“ ja poiss laskis rinnuli ukse najale ning sosistas õige tasa.

„Ah, jäta mind rahule!“ hüüdis tüdruk pahaselt.

Õled kahisesid. Naine käänas vist teise külje.

„Mis sa karjud? . . Jumala pärast, tasemini . . . sosinal . . . Kas Mari täna siin ei maga?“

„Ei. Ta on lauda pääl heintes. Nüüd mine aga ära.“

„Maali . . . Maalikene, kas sa siis tõesti niisugune oled? . .“

Oli kuulda, kuis tüdruk naeris. Jaa, seda, missugune ta on, oli talle vist sagedasti ette heidetud. Ta naeris, ja kui hiired oma korra jällegi ära olid jooksnud, ütles ta:

„Missugune? Ah niisugune, kes mitte iga poisi järele ei jookse? Seda sa tahad . . . jaa! Nüüd aga mine ära . . . saad aru, mine ära! Ehk muidu ma jooksen välja ja lähen lauda pääle Mari juure . . .“

„Jumala pärast, ainult üks öö üksi, ja sedagi mitte! . .“

„Või lähen kambri ja kaeban peremehele, et sa mulle rahu ei anna!“

„Ptui, kurat! Seda veel vaja!“

Sulane sülitas ja istus siis veskikivile, mis

aida trepiks oli. Tummalt vaatas ta enese ette maha. Siis lõi ta silmad elumaja ja rehe poole. Need puhkasid omast väsimusest. Suvine öö tukkus nagu hällitades talu kohal, ja talu oli vait, talu magas. Üleval olid vahest veel ainult sulane aida ees ja tüdruk aidas. Talu õu oli pime. Suur aida vari lõi muru oma alla. Õunaaed mustas. Kuu tõusis aida taga. Kaevuling ja rehesarikad valendasid. Poiss istus pimedas ja nägi valgustatud põllul iga kivihunikut, mis ta ise ühes Maaliga kokku oli kannud. Pikad kased karjatee ääres heitsid musti varje üle rukkivälja, mis kuu käes kollaselt kumendas.

Öö oli suvine, sume. Taevas pime ja madal. Üleval üksikud udused tähed. Ja siis koplis värisev haab ja kask ning see ilus rahulik talu. Ja sääl kaugemal sügav nõgu, mets ja lai vesi ning valendav tolmune tee . . .

Poiss nägi kõike seda, ja temagi südamesse valgus tasane, puhas rahu tunne. Ainult külm oli tal natukene. Ta tõmbas kuue särgile lähemale ja surus jalad, mida ainult aluspüksid katsid, kokku. Nii istus ta sääl ja mõtles pahaselt tüdruku pääle, kes ometi nii turtsakas ja edev oli, et aita ei lasknud. Ka edev polnud ta, aga tont seda teab, mis tal viimasel ajal oli! Kurnavere talgu tantsul istus ta kui nui tule ääres ja vaatas pimedusse ning jooksis pärast Kusta käte vahelt metsa. Paar ööd ei lasknud ta poissi enam aita. Ja täna õhtu eel, kui nad kahekesi heinamaalt tulid, ütles ta:

„Ära sa täna öösel enam tule. Ma ei lase sind sisse.“

„Mispärast siis? . . .“

Tüdruk ei vastanud midagi, vaid hakkas oma ruskeks põlenud käega rätti kohendama.

Kusta istus veel natukene aega ja tundis, kuïs ta südames selle tüdruku pääle viha tõusis, kui ta kõike seda meele tuletas.

„Ah siis niisugune oled sina!“ hüüdis ta.

Maali käänas end voodis. Õled kahisesid.

„Kas sa veel ära pole läinudki? Luupainaja sarnane — ei anna rahu!“

„Maali, Maalikene!“ sosistas poiss. „Mispärast nüüd niiviisi? . . .“

„Mine Mari juure! Mis sa minust tahad? Tema on niisama tüdruk . . . ümarik ja pehme . . .“

„Aga Maali, jumala pärast! Ära räägi niiviisi, mõtle ometi! . . .“

Tüdruk tõusis vist voodist üles. Põranda laud riiksatas, ja hiired jäid hirmunult kuulama. Ja siis mässis tüdruk vist vaiba ümber, nii et ainult kumerad, kuivama löönud rinnad ja ruskeks põlenud kael välja jäi. Ja siis ohkas ta, nagu mïski üle kahetsedes või haledust tundes.

„Kas lased . . . no kas lased sisse?“ päris poiss, kuna ta süda valjult tuksus.

„Mine Mari juure!“ juhatas tüdruk kiusakalt. „Mäletad, sa kiitsid teda kord sarnaseks paksuks, muhedaks. Ja tema võtab sind häämeelega vastu.“

„Jäta järele, Maali!“ vastas poiss äritatult.

„Ma saan vihaseks ja lõhun aida ukse maha, kui sa muidu sisse ei lase!“

„Mis sa siis minu käest tahad, mis sa temalt ei või saada? . .“

Kas tüdruk naeris, või oli ta hääl pahane — hiired krabistasid põranda all — ei tea. Kusta tõusis jälle üles ja vaatas vihaselt madala ukse pääle.

„Hää küll, sina! . .“ pigistas ta läbi hammaste. „Hää küll! . .“

Tüdruku hääles oli nüüd häbelik värin, kui ta küsis:

„Mis sa siis muud tahad? Mitte kui midagi . . . Hoolimatu . . . häbitu . . .“

Ja siis hüüdis ta vihaselt:

„Kõik teie, Pära valla poisid! Miks jooksete teie ümber? Nagu teist mõni muud tahaks! Ronite aga laopääliseid ja aitasid pidi . . . Pärast tehku tüdruk mis tahes! Uputagu ennast kas või ära! Keegi ei hooli! Sarnased!“

Kas olid need tüdruku hambad, mis riiksatasid, või närisid hiired aida põrandat? Rukkirääk häälitses nurmel. Hiired aga polnud need mitte. Sest need ristisid praegu noort hiirt ja panid ta nimeks: Kaarnanurme Sinilill.

Kusta köhatas, naeris ja ütles siis:

„Kust saadik sina, Maali, neid asju nii hästi näid tundvat? Pole sind ennem kuulnud nii kõnelevat.“

Natukese aja pärast lisas ta juure:

„Maali, lase ometi sisse! Sa arvad, et ma mees ei olegi, et ma sind ära ei oska võtta. Sa siis niiviisi vist loodad meest saavat! Ega see meeski siga pole. Külma sinu kuramuse pärast pool ööd aida ukse taga! Kas lased sisse või ei?“

Aidas oli vait kui hauas.

„Maali . . . Maalikene . . .“ sosistas poiss, kuna kuum vere hoog ta pähe tungis, silmad hõõguma hakkasid, sõrmed närviliselt ukse piita mööda liikusid. „Lase ometi uks lahti! Mul on siin külm! Kui kaua ma sind juba palunud olen, aga sina ei hooli sellest midagi. Armsakene, ole ometi nii hää inimene! Vahest tuleb peremees välja, näeb. Kuule nüüd ometi! . .“

Poiss palus, poiss sosistas palavalt. Hing pidi ta rindu jääma, kurgus oli kuiv, pale õhetas.

„Kui sul külm on, siis mine Mari juure! Tema ehk ootab sind.“

Seda ütles tüdruk nii torkavalt, et Kusta sülitas ja siis vihaselt lausus:

„No kurat siis sinusse! Nagu mul sind õieti tarvis on! Hallita! Hää küll, ma lähen siis lauda pääle.“

Ja ta astus aida varjust välja. Kuu oli kõrgesse taeva tõusnud. Udu viirud nõo kohal valendasid. Tähed aga kadusid ja sulasid õrnas piimakarvalises pilvevinas, mis üle kogu taeva laiali oli.

Vaevalt oli poiss paar sammu astunud, kui uks tasakesi lahti läks ja tüdruk pää välja pistis.

„Kusta, Kusta! . ." hüüdis ta. „Sa lähed siis tõesti Mari juure?"

Poiss jäi sedamaid seisma. Kõik ta paha tuju ja jonnakas meeleolu oli korraga kadunud. Rinda asus seesama tundmus, mis tal juba aida juure tulles magusalt südames oli hoovanud, nii et ta silmad väsinult kinni pigistas ja hõõguvad käed kokku surus . . . Ja ja . . . nüüd varsti on ta tema juures, võtab ta palava keha ümber kinni ja kuuleb ta tasast vastuvaidlevat sosinat, mis teda veel enam sütitab . . . Nüüd . . . varsti . . .

Ruttu astus Kusta jälle aida varju.

„Ega ma sind ometi veel sisse ei lase," ütles Maali pool-sosinal, nagu oleks ta kedagi kartnud.

„Mis sa ometi, inimese loom, mängid?" lausus Kusta tusaselt. „No mis sa sellest jonnist ometi saad? . . Noh? . ."

„Kui sa vägisi tahad tulla, siis löön ukse su nina ees kinni!" ähvardas tüdruk.

„Kurat sinuga küll!"

Kusta istus veskikivile, kuna Maali lävel aset võttis. Oli minut vaikust.

„No mis me siis niiviisi siin konutame?" küsis poiss.

„No mine siis ära, kui igav on."

Aa, niiviisi ta teda vihastas! No küll on alles inimene!

Poiss tundis eneses jällegi sedasama pahameelt tõusvat, mis ennegi ta rinnas pöörles. Nüüd

aga asus sinna kõrvale teine tundmus, mis palju vägevam oli kui esimene. See oli himu selle naise järele, kelle rind ta lähedal nii kiiresti kerkis ja vajus ja kelle päikesest põlenud pale öö hämaras nüüd nii kahvatu-unistav näis. Oi, kui see kuradi tüdruk ometi teaks, missugune tundmus on himu! Kuis ta tinakerana liikmeis veereb ja kiiresti ning kõvasti tuksuvas südames kui miski põletav, hõõguv pöörleb, kuis ta silmad helkima ja käed värisema paneb! Kesk sumedat, lämmatavat suve ööd langeb ta mustavana udupilvena inimese pääle . . . kõik, kõik kustub, kaob kusagile kaugele . . . kas tulgu homme viimnepäev või surm . . . ei ole enam midagi muud, kui ainult see ilmotsatu, kuum, uimastav . . . himu . . .

„No mis sa tahad?“ küsis tüdruk ja naeris tumedalt-tumedalt, kui salaja midagi lubades. „Noh?“

„Mis ma tahan, küsid sa? . . Mina . . .“

Ta tundis enesel korraga seda meeleheitlikku julgust ja jõudu olevat, mis muidu alati puudus. Ta tõmbas võimsate kätega tüdruku soojast pihast kinni ja surus põlevad huuled selle suule. Tüdruk rabeles ja käänis pää kõrvale.

„Mina . . .“ sosistas poiss lõõtsutades. „Mina . . .“

Siis tundis Maali, kuis Kusta ta sülle võttis ja tüdruku raskuse all taarudes pimedasse aita astus. Oi, kui tükaldi poiss hingas ja kuidas ta silmad pimedas põlesid kui kassil! Läbi suurräti

ja undruku, mis tüdruk enesele ümber oli visanud, tungis poisi käte soojus.

Ah, kuis ta pigistas! Kas ta ometi metsaline on, või on ta hulluks läinud? Oii! Poiss aga tundis, et ta sel silmapilgul tüdruku kas või ära murdma, puruks pigistama peaks. Kõik mõtted olid segi läinud, ajus mühises kui kuum tuul. Ei olnud enam armastust ega halastust selle naise vastu, keda ta praegu süles kandis . . . ta ajus mühas üksi veel must, õhetav udupilv, mille nimi on . . . himu . . .

Maali rabeles esiti vastu. Siis aga väsis ta, jäi uimaseks . . . Jah, see on Kusta, kes teda kätel kannab . . . Oh, kuis on ta vahel tema järele igatsenud . . . vana tüdruk noore poisi järele! Ööl ei ole uni tulnud . . . valusad pisarad tilkusid pääaluse kotile . . . tööst väsinud käed surus ta vastu rindu . . . Iseäranis aga kevadel. . . Siis tahtis ta tema järele igatsedes hulluks minna. . .

„Kusta . . ." sosistas Maali.

Oi, kui soe, kui uimastav on ta kaisutus, ta suudlus! Ja missugune magusus voolab läbi kogu keha!

Aga . . . mis ta pöörane ometi teeb? Aa, see on ju Kusta, kes teda sängi viib. . . Ei, ei!. . Kas ta ometi hulluks on läinud? Ega ta siis seda tohi arvata, et tüdruk sellega nõus on!

Aga kui tõesti kord . . . üksainus kord! . . Mis see siis ometi peaks tegema? Mis see tõesti on . . . sarnane tung, sarnane iha ja himu ? . . Üksainus kord. . . Kuidas teised elavad . . . ühed

on mehel, teised niisama . . . see on ju vist ükskõik . . . Kui ometi kordki seda tunda saaks . . . ja see on ju tema, Kusta, kellega . . . ja siis . . . siis tulgu kõik, mis tulla võib!

Suudlused hõõguvad päikesest põletatud palgel ja kaelal. Kusta kirglikud kaisutused on nii valusad ja raugetavad. Voodi õled kahisevad, hiired krabistavad põranda all.

Aga — kas ta siis tõesti seda tahab? Või mõtleb ta, et tüdruk sedasama ihkab, ainult jonnakas on ja silmakirjaks näitab, et ei taha?

Ei, ei, tuhat korda ei!

Maali tegi korraga võimsa liigutuse, tõmbas enese poisi käte vahelt lahti ja jooksis läbi poikvile jäänud ukse õue.

Esimesel silmapilgul tundis ta ainult otsatut hirmu, mis kõik ta liikmed värisema pani; siis aga ka kahetsust ja haledust. Missugune metsaline! . . Aga see oli ju tema Kusta . . . tema, tema . . . Kuidas ta, vaenekene, küll võib vihastada! Aga Maali ei või ju seda lubada . . . ei milgi tingimisel mitte! Miks poiss siis sellest ometi aru ei taha saada? Miks ta ainult enese pääle mõtleb? Kui ta teda tõesti armastab, siis ta sarnast ohvrit temalt ei nõuaks. Aga vahest ongi see armastuse pärast niiviisi? Mehed on ju üleüldse sarnased imelikud: kes teab, vahest armastavad nad kõik ainult sellepärast? . . Kuid — kuidas see siis olla võiks? . . Puhas armastus . . . ja ja . . . puhas armastus . . . Ei, ei, mis see siis tõesti oleks? Inetus ju . . .

Kusta tuli püsti päägа ta poole. Mis ta siis nüüd peaks ütlema? Aga ta ei lausunud mitte sõnagi, vaid tuli, üksisilmi vihaselt ta pääle vaadates, tüdruku poole.

Taevas, mis mõtleb ta teha? Kas ta siis tõesti vägivalda tahab tarvitada?

Maali tahtis esiti „mäele“ minna; siis aga pistis ta karjatanumit mööda jooksma. Üle õla vaadates nägi ta ehmatusega, et Kusta talle pikkade sammudega järele viskas.

Öö oli vaikne. Oli sumedamaks ja soojemaks läinud kui oli õhtul. Tähed olid kustunud. Kõrgel taevas valendas rõõsk udupilv enam kui mujal. Sääl oli kuu. Kaskede varjud kustusid.

Nurmel ristikheinas häälitses rääk ja kudrutas unine põldpüü — tasa, kutsuvalt, meelitavalt . . . Ristikhein õitses, ja uimastav-magus õie lõhn täitis niisama uimastavat, sumedat suviööd, mis pehmelt, kõditavalt puhkavaid põõsaid ja kaskesid karjatee ääres kaisutas.

Maali jooksis, ja korraga näis talle kõik nii naeruväärt-imelik olevat: Tüdruk jookseb tanumit mööda metsa poole, lahtised juuksed hilbendavad ta pää ümber. Poiss viskab pikkade koivadega ta järel, pää ja jalad paljad, aluspüksid välguvad. Kui nüüd mõni seda nägema juhtuks!

Ja kõige endise ehmatuse, hirmu ja pahameele asemel asus Maali südame lõbus naeru tuju. Edevalt naerdes vaatas ta üle õla taha.

„Ära jookse, ega sa mind kätte ometi ei saa!“

„Kurat, või ei saa!“ ähkis poiss.

Ja tüdruk nägi ta vihast nägu ja rusikas käsi.

Ei, ega ta ometi nüüdki ei jäta, kui järele saab. Aga järele jõuab ta tingimata. Tüdruku jõud oli kadumas. Ta lõõtsutas raskelt. Undruk jäi jalgu.

Maali jahmatas jällegi. Valus hirmu hoog pistis läbi südame. Viimse jõu võttis ta kokku, tõstis undruku eest üles ja jooksis kiiresti pärimäge alla oja poole.

Kõrgete emaleppade all ja sammaldanud kaskede varjus seisis oja kohal lagunud veski. Paari aasta eest oli vesi tammi sügisese suure saju ajal mürinal ja kolinal alla viinud. Rasked tammi pakud peksid allpool oja pääl poole tosina võrd veskid puruks. Vahune vesi aga kiskus leppi juurtega välja, lõhkus läbi Kuradiniidu enesele uue tee ja mattis Valgeristi vanamehe tubakavälja liivavirna alla. Teised veskid ehitati uuesti üles või parandati jälle ära, aga Kaarnanurme oma jäi nii, nagu ta oli. Järv oli peaaegu maha jooksnud. Ainult siin ja sääl läikles kõrgete kalmuste vahel tume vesi, mille põhjas nilbed veerasva mullid lamasid.

Lagunud veski mustas kõrgete puude varjus kui suur sipelgapesa.

„Sinna!“ vilksatas mõte tüdruku pääs. „Kui aga uks lahti peaks olema! . .“

Just oja kaldal, kust purre üle tasaselt suli-

seva vee veski juure viis, kahmas Kusta Maali õlast kinni.

„Aih!“ karjatas tüdruk, ja otsatu hirm ning paluvad pisarad kostsid ta hääles. Ta ropsatas ja jooksis siis kiiresti üle purde. Poiss, kes ümarikule veerevale puunotile oli astunud, libastas ja langes, nii pikk kui oli, oja kaldale kastesele rohule.

„Sunniku nõid sarnane!“ vandus ta täie päralt.

Vihaselt tõusis ta üles ja nägi, kuis tüdruk veski uksest sisse vilksatas.

„Oota, sa kurat!“ mõtles poiss hambaid purres. „Arvad sa, et ma poisijõmpsikaks sul mängida olen! On aga kurat tüdruku näol! Ei teist sarnast leia kogu ilmas.“

Jonnakalt pääd seljas hoides astus Kusta veski ukse ette ja raputas seda kärsitult. Tüdruku-mait oli puuriivi sees ette lükanud. Veskis oli vait kui hauas.

„Maali!“ hüüdis Kusta häält võimalikult pehmeks tehes. „Mitme ukse taga sa täna mul ometi lased paluda ja manguda? Ära ole narr, tee uks lahti!“

Lopsakate paju- ja lepapõõsaste all sulises heledalt vesi veski otsa taga. Oja kaldal tõmbas tirts aeglaselt poognaga: sirr . . . sorr . . . ja talle vastas ritsikas veskis: triiks . . . triiks . . .

Muidu oli kõik vaikne, ja kui poiss kõrva vastu veski ust surus, ei kuulnud ta sees ei kihinat ega kahinat.

Kusta vaatas vihaselt ümber. Kui ometi mõni muu auk veskisse viiks! Aknal, mis tammi poole oli, olid raamid küll eest ära, kuid nende asemel olid sääl jämedad roostetanud rauad. Poiss vaatas raudade vahelt sisse. Oli pilkane pime. Vaevalt valendasid tolmunud trepiastmed, mis pööningule viisid. Kõik teised aknad olid paksude lauatükkidega kinni löödud.

Aga tal tuli ometi midagi meele: Alt liiasilma otsa juurest viis väikene hallitanud ja vettinud uks vesiratta juure, ja säält sai jälle üles veskikotta. Pimedas kobades ja poristest puujuurtest, mis voolav vesi välja oli uhtnud, kinni hoides, laskus ta alla oja põhja, mis kui mustav haud näis. Palgesse õõtsus niiskus ja külm. Kusagil lähedal sulises vesi ja lõhnas mustsõstra põõsas, mille all konn kahistas. Põksuva südamega ja ärevusest värisevate põlvedega astus Kusta ühe märja, külma ja sammaldunud kivi otsast teise otsa, igal silmapilgul libistamist ning kukkumist kartes. Määratu pimedus, mis kõrgete, ülevalt kokkukasvanud puude all valitses, pani mehe natuke kartma, ja kui konn äkki vette hüppas, lõi ta jahmatades tagasi. Kord puutus Kusta jalg jahedasse vette. Ettevaatlikult varvastega kobades leidis ta jällegi uue kivi.

Hallitanud seina mööda käega katsudes leidis ta viimaks ka ukse. Ta tõmbas. Uks oli kangesti vettinud ja tursunud, kuid ometi polnud ta lukus. Hinged kriuksusid haledalt ja käredalt

ning uks tuli pooleni lahti. Muld, mis vesi seina kõrvale oli kannud, ei lasknud tal pärani minna.

Kusta astus kottpimedasse ruumi ja põrkas kohe mädaneva vesiratta vastu. Renn, mida mööda vesi kord vulinal ja sulinal rattale jooksis, oli nüüd kuiv; ja ratas, mis kord võimsalt mühisedes ja mürisedes oli liikunud, nõnda et kogu veski sisikond tema järel rappus ja pöörles, seisis nüüd jõuetult paigal.

Kusta surus vastu luuki, mis üles veskikotta viis, kuid see ei liikunud. Kogu oma jõu võttis mees kokku ja rusus vägeva õlaga alt luugi pihta, nii et trepiastmed jalgade all ragisesid. Kuid luugil lamas midagi nii rasket, et võimata oli seda üles tõsta. Poiss sülitas, sügas pöidlaga kuklatagust ja mõtles pilgu aega ning hakkas siis uimaselt tuldud teed tagasi kobama. Pää käis kui kangest viinast ümber, pimedus ja ta enese valendavad aluspüksid keerlesid ta silmade ees. Ta oli sellest kuumast ihast ja põlevast vihast, mis ta tinaraskes pääs kihinal segamini keesid, uimane ning purjus.

Kesk oja libastas ta kivil ja kukkus põlvini jahedasse vette, mis ülevalt Pangodi mägestiku allikaist kokku oli nirisenud.

Ptui, kurat! Mis inimene ühe tüdruku-raipe pärast küll ära ei kannata! Rooma kui kuutõbine või kodukäija tühja veskit mööda ja aja teda pool ööd taga, kui nii hää oleks eilsest heinaniidust puhata!

Ta ronis jälle lõhutud tammile, kuna alalõpmata tundis, nagu oleks keegi küüntega ta kananahksest säärest kinni tahtnud kahmata ja teda sinna mustavasse kuristikku tagasi lohistada.

Kui Kusta uuesti veski ukse ette jõudis, siis kuulis ta, nagu oleks keegi sees kõndinud. Ei, see oli vist eksitus. Ainult ritsikas siristas veskis vana ahju truubis.

Mees istus väsinult akna alla pakule ja jäi mõtlema.

. . . Miks on ta ometi nii jonnakas? No mis see temale siis tegema peaks? Ega see ühe vaiba all magamine tal ometi tükki küljest ei võta! Kas ta aru ei saa, et see nii hää on?

. . . Kui Maali asemel Mari oleks olnud . . . Jah, see on teistsugune inimene . . . Praegu oleksid nad lauda pääl kahekesi värsketes heintes väherdanud . . . sõrmed vaheldamisi, jalad segamini . . . nagu mineval nädalal.

. . . Uh, ta ei kannatanud seda tüdrukut! Vastik näis peretütar Mari sulasest-poisi Kustale. Liig lodev oli tüdruk: igaühega magab, kes aga tahab; igaühte suudleb, kes aga pääd kõrvale ei pööra . . . Ümarik, pehme sarnane . . !

Ah — ah! Kuis haigutused pääle kipuvad! Eilsest heinatööst valutavad kondid. Kui ometi magada saaks!

. . . Tüdruk ei tohi kedagi teist tahta kui ainult üht, tüdruk peab p u h a s olema. Ja kõige selle-

pärast ta tahabki just Maalit. No see aga on sarnane pöörane, nagu arust ära!

Oä — ah! Kui hää oleks praegu magada... ja kui oleks veel tüdruku kaisus... Soe, magusuimastav tundmus jookseb läbi väsinud ihu . . . silmad on roidunult kinni . . . Ära näpista! . . No sinu tegu küll! . . Arvad, et mina sulle sedasama ei saa teha? . . No — noh! . .

Äh, kurat, kuis see uni pääle tükib! Tahtmata jääd tukkuma.

Korraga vilksatas Kusta pääst terav mõte läbi: Aga mis siis, kui Maali sel ajal, kui ta vesiratta kambrit mööda kobas, ära läks? Uni oli korraga kadunud, ääretu viha kustunud. Rinnas torkas aga kibe, valus tundmus.

. . . Kui ta ometi teaks, kuis poiss ta järele igatseb! Siis ta küll nii ei mängiks. Sest tema on nii hääsüdamlik, nii armas . . . Oi, kui ta ometi sellest aru saaks, mis Kusta südames kui kuumaks aetud kerisekivi pöörleb ning põletab! Kuis Kusta ta oma janunevate huultega kas või sööks, kui teda suudleb! Ja siis see kustumatu himu selle naise järele, mis ööl ega päeval rahu ei anna! . . No mis poiss siis selles süüdi on, et nõnda seda tüdrukut himustab, et üks mees ja teine naine on? Oi, kui ta kõike seda teaks!..

Ta laskis pää käte najale.

. . . Maali aga arvab vist, et ta üleüldse on nii toores, hoolimatu, südametu . . . ta ei saa arugi, et see kõik sellepärast nii on, et ta teda

armastab . . . Ja see Mari — mingu ta põrgu, sarnane libu! . . Ta armastab ju seda puhast, armast, hääd Maalit, kes temast midagi teada ei taha. . .

Valus pisarate hoog voolas ta krobelistele töömehe kätele, õlad kerkisid kramplikust nutust.

Sel silmapilgul pani keegi tasa käe ta sasis juustele ja ütles pehme häälega:

„Kusta!"

Poiss jahmatas ja vaatas järsku selja taha. Teispool jämedaid raudu seisis Maali pimedas veskikojas. Kusta kahmas ta jaheda käe oma sooja pihku, mis pisaratest alles märg oli.

Esimesel silmapilgul ei osanud neist kumbki midagi öelda. Kuu tuli pilve rünka tagant välja ja valgustas Kusta pisaratest ligedat häbelikku palet. Kalmuste vahel läikles vesi. Nurmel häälitses rääk.

„Maali, miks sa nüüd niisugune oled?" ütles viimaks poiss.

„Mis sa minu käest õieti tahad?"

Kusta ei vastanud midagi, vaid istus pakule maha, ilma et tüdruku kätt oleks lahti lasknud. Ka Maali najatas akna lauale.

„Sa tead ju, et ma seda ei või . . ." kõneles tüdruk edasi.

„Miks sa mind siis nõnda piinad? Sa näed, et ma sind nõnda tahan . . ."

„Aga mina ei või ju! . . Sa arvad siis, et mina ise" — tüdruku hääl muutus palavaks sosi-

naks — „et ma ise ei taha vist . . . Aga ei tohi ju seda, ei tohi! . .“

„Mispärast?“ päris Kusta niisama sosinal, kuna ta palge otse vastu raudu surus.

„Sa tead ju isegi . . . Sul pole midagi karta, aga mis teen mina! . . Kuhu ma lähen — lapsega tüdruk! . .“

Maali käsi värises ärevusest.

„Ma võtan su ära . . .“ ütles poiss väriseval sosinal, ja ei uskunud ometi isegi, mis rääkis.

„Ei, sa ei taha mind . . . ma olen vana . . . ja vaene . . .“ vastas tüdruk kurvalt, aga ta hääles kostis põlev palve: „Võta, kallikene, võta ometi!“

„See kolm, neli aastat minust vanem . . . mis see siis tähendab . . .“

Ta pigistas Maali kätt ja ütles siis:

„Lase nüüd uks lahti.“

„Ei, ma ei lase. Teie, poisid, olete ju sarnased metsalised: ainult läbi raudade võib teiega rääkida.“

Kusta vaatas mõttes järvele. Kusagil võrengus, mille pind kuu käes läikles, lõi suur kala. Ringitaolised lainekesed veeresid laiali, valkjaskollane kuu tantsis nende turjal, purunes ja sündis uuesti, kuni vesi viimaks jälle vaikseks jäi, lained raugesid ja veepind endiselt siledalt helkis.

Kõrged lepad tõusid mustavatena mägedena selgiva taeva poole. Õhk lõi kargemaks. Külmast ojast õõtsus jahedat niiskust.

Kusta tundis endas midagi uut, võimsat ja puhast tõusvat. Ta käsi, mis Maali omast kinni hoidis, värises.

„Maali," sosistas ta. „Maali!"

„Mis?"

„Ega sa minu pääle pahane ei ole?"

Tüdruk ei vastanud midagi. Ka tema käsi värises. Ta pale näis ümbritsevas pimeduses kahvatu-kurb.

„Ära arva, et ma niisugune olen . . ." sosistas poiss. „Aga ei tea, vahel, kui . . . ei saa enam isegi aru . . ."

„Kusta, Kusta! . ." nuuksus korraga tüdruk kibedalt. „Kui sina minu elu tunneks, sellest aru saaks! . ."

Ojana jooksid pisarad üle ta päevast põlenud ja tuulest luitunud näo. Rind tõusis ja vajus kramplikult. Süda tuksus valusalt ning valjult.

„Üheksa aastat olen ma Kaarnanurmel tüdruk olnud . . . kui hobune ööd ja päevad tööd teinud . . . ja sõimata olen päälegi saanud . . . Kogu selle aja olen ootanud kedagi, kes minust ka midagi hooliks . . . no, kui ära ei võtaks, siis armastakski, mõtlekski minu pääle . . . Oligi Jaak, lubas ära võtta . . . viis aga minu kolme aasta higi ja vaevaga teenitud palga ära . . ."

Ta nuuksus valjusti, ise rinnuli aknalaual. Kusta tundis, kuis miski valusalt ta südant torkas.

„Mitte kedagi ei ole . . . Sina . . . ma tean, mis sina tahad . . . minust aga ei hooli sa midagi.

Oled kui metsaline: võtad oma osa ja lähed minema. Kui armastaks, ei siis nii teeks . . .“

„No ei saa ju teisiti kuidagi armastada,“ vastas poiss kohmetult. „Kui tahakski — no ei saa ju . . .“

„Kuidas mina saan?“

„Oled ju naisterahvas . . .“

„Nagu sellepärast elada ei tahakski? Aga mis sinuga rääkida! Keegi ei hooli . . . igaüks naerab . . . kõneleb rumalaid sõnu . . .“

Tüdruk nuttis jälle valjumalt.

„Kuidas sa elad või oled! Kakskümmend kuus aastat olen vana. Sellest ajast pääle, kui meelemärkusele jõudsin, pole muud teha olnud kui ennast kaitseda. Iga mees, kui su pääle vaatab, ei mõtlegi muud, kui aga nagu metsaline kallale saaks karata . . .“

Kusta tundis, kuis ta aegamööda ikka enam ja enam raugemaks ja unisemaks jäi. Ihu värises jaheda käes. Raske, must udupilv lahkus ta pää ümbert, ja ta tundis veest tõusvat külma niiskust.

Tüdruku hääl oli aga hõõguvaks, paluvaks sosinaks muutunud. Kui paitades võttis Maali vahel kuumaks läinud kätega poisi käest kinni, raputas seda ägedalt, abi paludes; surus siis kahvatanud palge õieti raudade lähedale ja rääkis ruttaval sosinal, mis poisi südames midagi ammu uinunut, sooja äratas.

„Kusta, kallikene!“ sosistas Maali kiiresti ja kiiresti. „Kuidas ma sind armastan . . . ei leia

enam isegi sõnu . . . Vahel, kui öösel üksinda kõval asemel uneta laman, tuled sina meele . . . võtan pääaluse koti kaissu, surun vastu rindu . . . Sina! Sina! . .“

Kusta tundis, kuis ta pää sest hõõguvast sosinast ümber käis.

„Ja vahel, kui söögilaua või töö juures sinu pääle vaatan . . . kui suur, kui kange sa oled . . . nägu nii õhetav, käsivarred võimsad . . . Ja kui sa kord sügisel Valjangu kõrtsi juures kõik Kurnavere poisid läbi peksid . . . oi, kui uhke ma sinu pääle siis olin! . . Sina! Sina! . .“

Maali kuumad pisarad langesid poisi käele, ja korraga tundis see isegi, et üle ta põskede suured pisarad alla veeresid. Ta pühkis neid ja pühkis ning häbenes isegi tüdruku ees.

„Kusta, kui sa mu ära võtaks!“ sosistas tüdruk. „Sina ja mina! Kui seisaksime altari ees ja algaksime siis o m a elu . . . Teeksime hurtsiku Kaarnanurme maa pääle. Sina käiksid tööl ja mina käiksin tööl, ja kõik oleks nagu siiamaalegi . . .“

Siis aga lisas ta õige tasa ja häbelikult juure:

„Ja lapsed oleksid ka!“

„Maali! . .“ sosistas Kusta ärevusest värisedes. „Maali! . .“

Nagu kokkurääkimist mööda sirutasid nad huuled korraga ühte ja andsid suud — ja mõlemad naeratasid selle juures. Siis ütles Maali:

„Kuule, läheme nüüd õige koju.“

Ta lükkas riivi ukse eest ja hakkas purret

pidi üle oja minema. Kusta astus kui sõnakuulelik ori ta järel.

Järves lõi kala ja laiad ringlained läiklesid täiskuu heledal helgil. Kõrgete puude all põletas jaaniussikene armastuse ilutulesid ja sääl laulis ju ka tema ise — hiline ööpik. Puude ladvad hõbenesid kumendava kuu käes. All aga valitses sügav öö.

Kaks inimest läksid sõnalausumata üksteise kõrval. Mõttes vaatasid nad maha. Nende palged olid kahvatanud, aga nende südametes värises valu, kaebus ja õnn.

„Kui ilus öö!“ ütles Kusta viimaks väsinud häälega ja tõmbas külma pärast kuue hõlmad lähemale.

„Jah, ilus öö,“ vastas Maali mõttes. „Kuuled?“ Ta näitas käega ristikheina nurme poole, kus rääk heledalt häälitses.

Nad tulid jälle mõne sammu vaikides.

„Jahe on,“ ütles Kusta.

„Tule siia. Suurräti all on soe.“

Ta võttis Kusta oma räti alla.

„Kui imelik on see öö!“ lausus poiss siis mõttes. „Kõik on kui unenägu . . . Kodus vist magavad . . . Mari ka lauda pääl . . .“

„Sul on vist kahju, et tema juure ei läinud!“ naeris Maali ja mõtles: „Oi, oi, kui hää ja kui lapselik see mees ühtlasi on! . .“

Ta tundis poisi külma pärast vähe värisevat külge oma sooja puusaga kokku puutuvat.

„Vaenekene!“ mõtles ta. „Tal on ju jahe . . . temal!“

Ta tundis, kuis ta soontes õrn, magus tundmus ja puhas armastav iha selle poisi vastu tuksus. Magusas, pigistavas valus peksis tüdruku süda, mis nii kaua, nii kaua oli t e d a ootanud. Kui ta tõesti s e e oleks! Kui võtaks ära, peetaks pulmad, ja kui siis kõik pulmalised juba läinud oleksid, siis istuksid nad mõlemad sängi äärel ja ajaksid juttu sellest tänasest ööst. Ja naine teeks aseme valmis ja tõmbaks mehel saapad jalast ning kustutaks tule ära . . . Ja no siis tuleksid kord ka lapsed. Vanem oleks poeg, ja paneks talle nime: Kusti. Oleks ka teisigi lapsi, tütar oleks ju ka . . . Ja kui siis istuksid isa ja ema õhtu hämaras küdeva sauna-ahju ees ja kõneleksid omast elust ja muidugi ka sellest suve ööst. Sest ega neil ju midagi muud meele jäägi kui see öine jooksmine karjatanumit mööda. Või mis see teenija inimese elu muidugi on! Aga lapsed istuksid siinsamas ja lällutaksid: „Esä! Memm! . .“

Oi, oi, kui magusas valus süda pakitses! Tüdruk võttis poisi käe, kes juba pooltukkudes ta kõrval sammus, pihku ja mõtles talle otsekui midagi öelda, kuid vajus jällegi oma rõõmsatesse ning õndsatesse mõtetesse.

. . . Ja ja, lapsed oleksid! Ega selles siis midagi iseäralikku ole. Ei oleks ju küll mitte nii, kuis poisid tahavad . . . laulatatud oleks ju . . . Kuis ta neid lapsi on ihaldanud! Häbenes ene-

sele seda tunnistada, aga tahtis neid siiski. Oli alles Kurnaveres karjatüdrukuks, kuueteistkümneaastane . . . siis, jah siis ühel kevadisel sumedal, lämmataval ööl ärkas ta äkki unest . . . ihu õhetas, higistas . . . siis tundis ta, kui hää oleks, kui oleks . . . laps! Oi, kuis ta ise häbenes ja kartis, ei julenud kaua aega enam meestele otsa vaadata, punastas, kui lastest räägiti. Siis tegi ta karja juures veel nukkusid, meelitas ja paitas neid, peksis ja andis — oh, kui seda keegi ometi näinud oleks! — andis nukkudele isegi rinda! Oi, oi, kui häbitu ja kui rumal on tema olnud!

Kuid — mis see on? Ah jah, nüüd läheb ta ju Kustaga kõrvu kodu poole. Vaata, kui tõsine on Kusta! Mis ta küll peaks mõtlema? Ehk naerab südames ta üle, pilkab, et lollid, vaata, olete teie, tüdrukud, kõik! Kes on seda ometi näinud, et üks niisugune poiss kui Kusta sarnase vaese ja vana teenija tüdruku, kui on Kaarnanurme Maali, naiseks võtab? Miks ei peaks ta mitte pere Marit ühes Kaarnanurme taluga kosima? Sõidaks läbi valla, uhke hobune ees, kellad tiliseksid ja naine kõrval . . . ja see naine oleks Mari . . .

Ei, ei, kuidas see võiks ometi nii olla? Tema võtab, ta peab ta võtma! Tema, tema! Kas pole ta teda armastanud juba sest saadik, kui nad kokku said? Kas tema armastus siis tasuta peab kustuma ja ta väsinud süda, mis nii kaua, nii kaua t e d a on ootnud ja lootnud ja us-

kunud, peab nutu pisarais jahtuma? Kas on vananeva naise igatsev armu-unistus kui võilille valminud nupp, et kui puhub jahe õhtutuul, siis lendavad helbed kõrgele, kõrgele ja langevad siis madalale, madalale ning kaovad eha hämaras laial kesaväljal? Või on ta pisarad, mis ta üksinda lootuste purunemisel kibedalt, kibedalt pääd padjasse surudes hoiates nutab ja nii magama jääb ning kord ärgates möödaläinud õnne jutu igaveseks unustab, — või on need pisarad niisamasugused kui külmad tilgad, mis sügavas sügisöös kalgist taevast alla vihisevad ja raagus lepikus mutimulda nõrguvad, ilma et keegi neid näeks ning keegi neid teaks? . .

Kuu oli jällegi madalale vajunud. Tulejate järele roomasid nende pikad ühtesulanud varjud. Kui nad väravasse jõudsid, oli kuu juba kadunud ja taevas lõi hommikus koitma. Nad seisatasid, üksteise käest kinni hoides.

„Küll aga saab täna vähe magada," lausus Kusta. „Ei tea, kuis homme jalul püsime."

Nad seisid ja vaatasid üksteise silma, otsekui oleksid midagi öelda tahtnud. Siis ütles Maali:

„Armsakene, vaata, juba hakkab valgeks lööma. Mine nüüd ära magama."

Kusta viivitas veel ja kogeldas viimaks:

„Maali . . ."

Tüdruk sai aru, mis poiss palus. Ta kumardas ettepoole, ja, ilma et üksteise külge olek-

sid puutunud, suudlesid nad. Ja siis läksid nad mõlemad omale poole.

Maali seisatas pilguks aida trepil ja nägi, kuis Kusta aluspüksid kambri ukse vahele vilksatasid. Siis läks ta ise aita, lükkas uksele taba taha ja hakkas riideid seljast võtma. Undruk langes põrandale, tüdruk istus sängi servale ja algas jaki nööpide lahtivõtmist. Võttis ühe lahti ja jäi mõtlema, kuna sõrmed uniselt veel teise nööbi kallal liikusid. Aga lahtivõtmata see jäigi.

Ta mõtles ja mõtles. Naeru muige mängis ta unisel näol. Väsinud silmad vajusid juba kinni. Aga ilusad mõtted jooksid ikka veel, naersid ja kilkasid, kuni viimaks täiesti segi läksid ja kustusid. Ta langes rinnuli voodi ja jäi magama, aga hiired võisid lühikese aja jooksul kuni päikese tõusuni kuulda, kuis tüdruk läbi une mitu korda otsatu rõõmus nuttis ja naeris, pöörles ja palaval sosinal midagi rääkis ning kedagi palus.

Tüdruk nägi ilusat, ilusat und, vahest kõige ilusamat kogu omas elus.

. . . Oi, kuis päikene paistab ja kuidas need punased palsami-lilled ja verevad moonid õitsevad! Pääsukesed teevad räästa all pesa, aga keegi sõidab kirikuteel ning kellad helisevad hobuse pää ümber: till-till-till! . .

. . . Ma nopin lillesid ja punun pärga punastest, punastest lilledest ja tõstan siis selle pärja sinu juustele, ja siis oled sina kui tõusev,

veretav päikene, minu armas, minu kallis! Paista, paista minu pääle, mu päikene, et minu rinnas lööksid lahti punased armastuse-lilled! . .

. . . Kaugel kirikuteel tilisevad ja helisevad kellukesed . . . kellukesed . . .

1906.

MIDIA

Taevas keerlesid vormitud pilvemürakad. Tõusid metsikud mäed, nende vahel sügavad kuristikud. Mägestiku ahelad tormasid tumedas möllus üksteise pääle, sulasid kokku, rebenesid pöörases heitluses jällegi puruks, ning hiigla-kaljurahnud kadusid pimedas tühjuses. Kuid uuesti ujusid otsatusest määratud pilverünkad nagu muinasjutuliste laevade rida, pingul purjed kuu fosforlikust helgist hõbedased. Ning laevadki kaldusid huniku, purjed murdusid maha, — ja üle kogu taeva venis valge pilvemeri, rahutu kui vahutav laava jõgi.

Tuul vingus traatvõrgus katuste kohal. Kuiv lumi lendas vaikse vihinaga vastu seinu, liugles üles räästasteni, keerles ja tantsis ning kadūs siis sumbunud kahinal hämarates tänava nurkades.

Üle lumehangede jooksid vormitud pilve varjud ja rohelised kuuvalguse lapid. Traatide vingumine, karra kandikute põrin katustel ja tuule hullumeelne hoigamine tühjadel tänavatel — kõik see sulas õudseks ning külmaks muusikaks.

Kui „Midia“ uksest välja astus, lõi kange tuisu hoog ta palgesse ja pillutas juuksed peent kuiva lund täis. Vihinal tormasid marulained tüdruku ümber, teda kord eest, kord tagant lükates, vilistades ja huludes, tuhandeid lumekübemeid kui sõklaid üles ja alla pildudes — ning siis jälle minutiks raugedes. Lumi kees ja tantsis, keerles sambana kõrgele taeva poole, valgeks mässavaks mereks kokku sulades, laskis siis väsinult maha, keeras nagu külma käes värisedes kõverasse hange kokku, — kuid ärkas säälsamas uuesti ning kihutas vilistades läbi tänavate.

„Midia“ surus läki-läki kõvemini pähe ja hakkas kiirete sammudega läbi lumehangede edasi ruttama. Jahe karastav tuul keerles palgesse, väsinud rind tõusis kiiresti ja hingas januselt talvist karget külma.

Kogu ta väsinud ja nälginud olevus oli ainult tahtmine, närviline ja painduv kui vingerdav uss. Ta pääd täitsid kihavad mõtted, segased nagu ta hämar saatus, raskemeelsed nagu ta minevik.

*

Võib olla, oli see pisikene viha, arusaamatu rahulolemattus ju kaua ses väikeses inimeses pei-

tunud. Võib olla, oli see ju suguvõsa tundemärk. Suguvõsa — see oli sääl kusagil kaugel, rabade ja metsade taga: kantnikud, moonakad ja vallavaesed — rumalad ja toored, vaesed ning viletsad. Säält oli ta selle juba kaasa toonud, teadmata ja tähelepanemata. Ja sääl siledal koolipingil kasvis see rahulolemattus ühes temaga ja sai ikka suuremaks ning kärsitumaks. Aga ümber elasid inimesed, rikkad ja rõõmsad, kes temast iial aru ei saanud, kellele ta ükskõik oli.

Ta elas oma elu, väikeste ja rumalate püüete keskel, ise niisama väike ning rumal. Pisikesed ja naiivid olid ta mõtted, sagedasti tigedad ning kadedad. Elu käis ümber, värviline ja tore, aga tema oli vaene, tema oli rumal. Kui peened kodanikkude tütred koolipidudel tantsupõrandal liuglesid, istus ta hämaras nurgas ja näris viha pärast huuli. Nemad sääl ja tema siin! Ta ei suutnud iial seda maailma unustada, millest tõepoolest pärit oli. Ja juba neljateistkümne-aastaselt keerlesid ta pääs pessimistlikud mõtted elu ja inimese eesmärgi üle otsekui mustad nahkhiired. Ümbruse rõõm ja õnn ja küllus olid nende mõtete äratajad, olid nendele eluandvaks päikeseks, mille lämmatavas lõõmas mürgised seened kännu fosforist kerkivad — lopsakad ja lihavad. Niisugune oli ta viha, ta tusk ja janu millegi muu, millegi parema järele, mida ta veel isegi ei olnud näinud, mille nimegi ta veel ei teadnad.

Siis luges ta Walter Scotti rüütli-romaane

ja Schilleri „Wilhelm Telli“ — luges neid ööd ja päevad, imes neist romantilist uhket eluvaimu, tundes, kuis ta väike igatsev süda kaastunde ja vaimustusega kangelaste südametele kaasa tuksus. Ta oli nagu uue ilma avanud, kus olid vormid vägevad ja iseloomulikud, värvid kiirgavad ja heledad ning hääled võimsad ja käskivad. Siit kostis talle uus vaim vastu, ja see oli võitluse vaim. Just siis, kui ümbrus kõige rumalam ja labasem oli ja kui ta ise kõige jõuetum ja vahel eneselegi lapsik näis, elas ta teises ilmas suurt ja säravat elu, ilutses „Tuhat ühe öö“ muinasjuttude saladuslikkudes lossides.

Kuid need unistuste võimsad kujud murdusid elu realismi ees. Kui ta suvisel koolivaheajal maal vanemate juures elas ja elu viletsuse, rumaluse ja mõttetusega pale palet vastu kokku puutus, siis kadusid kõik unistused, ja kogu ta olevust täitis ainult viha — ümbruse, enese ja oma vaeste ning rumalate vanemate vastu, kes nagu orjad hommikust õhtuni tööd tegid ja nagu metselajad loomusunniliselt pimedast pääst oma laste eest viimseni hinge tõmbuseni hoolitsesid. Kõik see oli nii mõttetu, hale ja kole näha, ja nagu piitsa hoobid langesid ta pääle vanemate uhkustavad ning hooplevad kõned „koolitatud tütrest“.

Ajad läksid, ja kõik elu nähtused paistsid talle veel relieflisemad, veel iseloomulikumad, mida rohkem ta arvustav elu vaade edenes ja

kindlamaks sai. Nagu maa-alused allika nired olid ta salajased igatsused: tungisid pimedas edasi ja uuristasid enesele kahe paekihi vahel teed. Aga võib olla, kui kevadised veeajad mööda oleksid läinud, ilma et veevool rada oleks leidnud, oleks ta siiamaalnegi nire ummistunud ja ta oleks kuivanud. Võib olla, oleks allikas maa-aluse liivakorra juure jõudnud, ja see oleks ta endasse imenud, ja ta oleks kadunud.

*

Tänav tegi korraga äkilise käänaku. Terava katuse nurga tagant tuli kuu välja. Sinine tuli vilkus räästast rippuvates jääpurikates ja lumelilled külmanud akendel lõid tuhande-värviliselt õitsema.

„Midia“ viskas pää selga ja vaatas üles. Lendavad lumepilved olid kuuvalgusest rohelised. Minutiks vaikseks jäänud tuul poetas hilju ja unistades kuiva lund nagu liiva üle katuse ääre.

„Midia“ läks, ja tema väsinud aju mõtles aegade ning elu üle.

*

Ta leidis koolis teisegi omasarnase inimese. Kes teab, mis neid üksteisele lähendas. Võib olla, et see teine ta talupojalises kohmakas kujus ja tõsises näos midagi oli märganud, mida teistes kooliõdedes polnud leida. Ja see ligineminegi oli nii kogemata tulnud. Ta ei usaldanud kedagi, siis seda vähem veel seda professori tütart, rõõmust ja elavat, kes kõik teadis, kõik võis. Kuidagi see ometi

oli tulnud, ja ootamatult seisid nad nüüd üksteise ees — uued inimesed uues valguses. Ja nüüd nägi ta, et professori tütre rõõmsa otsaesise taga elavad mõtted keerlesid, energilised ja elastilised; et kogu ta elus midagi juhtivat, sihikindlat ja iseteadlikku avaldus. Ta naer ja kilkamine oli ainult vari, mille taha ta oma suure ja sügava elu peitis. Siidist päevavari ja punased roosid ta rinnas olid ainult osa ta seisuslikust ümbrusest.

Äkki see tuli — ja juba tundis ta, et selle professori tütre külge nagu millegagi oli seotud, et see kogu ta mõtteilma valitses. Ta luges, mis see käskis; tegi, mis see tahtis. Ta tüse, opposítsiooniline talupoja vaim heitis paari jõuetu vastupanukatse järele, mis tas loomusunniliselt ilmutusid, selle aristokraatliku painduvusega mõistuse alla. Alles aja jooksul, kui ta ülesärataja juba vaatepiirilt oli kadunud ja ta enese ilmavaade paljude otsimiste ja võitluste järele kindlasti kujunenud, hakkas ta ka oma esimest tõsist sõpra selgemini mõistma, ta iseloomulikke külgi arvustama ja ta tegevuse algmotiive analüseerima. Siis aimas ta, et professori tütres, talle enesele vist täiesti tähelepanemata, midagi despootilist, sundivat avaldus; et ta oma energilises tegevuses lämmatavat ümbrust püüdis unustada; et ta romantiline iseloom kardetavate ja julgete ettevõtetega koketeeris . . . Võib olla, et ta läbimõeldud esinemistes ja sihikindluses ka midagi affektatsioonilist oli. Ta plaanid olid pääle kasuliku iseenesest ka ilusad, kaasa-

kiskuvad, romantilised. Seda kõike aimas ta aga alles pärast, mitme aasta järele. Nüüd aga olid uue sõbra mõtted ja ligitõmbav isik teda täiesti valdanud.

Kõiges selles „ärkamisajas“ oli midagi ilusat ja saladuslikku. Mõtted — need käisid pimesi, neid sosistati sala, ja neil oli see avatlev ja joovastav võim, mis on kõigel sellel, mida keelatakse ja ometi õige ning aus arvatakse olevat. See on nagu uus usk, mis veel toore ning uudist januneva hulga omaks pole saanud; mida veel tagakiusamise hämaruses kuulutatakse ja mitte turgudel ja tapamajades ega templite kantslitel; mille poole hoidmine veel needmist ning kividega surnuks viskamist kaasa toob.

Ta oleks nagu uues ilmas olnud, kui professori tütar ta esimene kord ühel hilisel vihmasel sügise õhtul „oma“ koosolekule viis. Ta istus ses suitsuses toas, mida vaevaline petrooleumitule kollane valgus täitis, seina ääres hämaras ja kuulas. Võib olla, et ta mõtteid ei kuulnudki, vaid ainult neid kirglikke, äritatud hääli, mis nagu kuhugi ruttasid ja rabinal üksteisest ette püüdsid. Ja silmad joovastusest ning imestusest pärani, vaatas ta, kuis ta tuttav ühe lihtsa välimusega vanamehega, kel söetolmune rätik kaelas ja käed pikast elutööst krobedad, ägedalt vaidles, ja kuis viimane rahulikult ja koduselt oma lameda häälega järelemõtlikult vastas. Ja küünarnukkidega laua serva vastu toetades ja millestki unistades

ning suitsetades istus nende oma gümnaasiumi noor ajaloo õpetaja.

See oli noore koguduse palvetund katakombide sügavuses, kus palvetajate vaimustatud palged joovastuse ekstaasis oma jumaluse — selle ilusa ja võimsa ning võitva Tuleviku poole olid pöördud, ja kus südametes ühine eneseohverdamise, suurte aadete eest võitlemise janu kirglikult värises.

Töö, võitlus, eesmärk!

Kõike seda oli ta ju tumedalt igatsenud ja otsinud, ja ärkanud jõud oli juba kaua ta musklites pakitsenud. Aga ta ei leidnud objekti, mille vastu oma energiat keskendada; tal polnud kindlust, mida teadmine, et veel hulk teisi on, kes sinuga kaasa tunnevad, sinuga otsivad ning igatsevad, ühes toob.

Nüüd algas ta elus uus aeg, täis vaimustatud tegevust, liikumist, edenemist. Poole aasta jooksul vilksatas ta pääs rohkem mõtteid, kui ennem tervete aastate vältusel, ning uued vaatekohad avanesid talle, täis meelitavat ilu, nagu võõrad maastikud tõusva päikese paistel. Talle tundus, nagu oleks ta korraga pikemaks kasvanud ja näeks juba suuri elumõistatusi mõistetult enese jalgade ees põrmus lamavat; ja isesugune uhkusetunne ja haletsus nende pärast, kes veel eelarvuste paelus pimedalt edasi elasid, täitis ta südant. Temaga kordus igavene lugu, mis paljude teistegi saatus on olnud: tulek hämarast

sihituse ja põhjatuse tihnikust lagedatele mägedele, kus kuu ja päike ja tähed su pää kohal tõusevad ja vaovad ning vabad tuuled laialt merelt puhuvad.

Närvilise ägedusega haaris ta tööst kinni, enesesalgavalt oma jõudu ja aega kulutades. Ta võis lühikesed kevadööd ehast koiduni kusagil sala-organisatsiooni tehnilises grupis igava töö kallal istuda, et siis hommikul roidunult välja minna ja punetavate ning valutavate silmadega tõusva päikese poole vaadata, süda täis ülevoolavat õnne ja rõõmu tundmata põhjuste pärast. Ta hingas väsinud rinna jahedat hommiku-õhku täis, läks nagu joovastuses läbi koidu-kastese pargi, ning ta kahvatanud näol värises naeru kuma, ja iga tilk verd ta soontes laulis ülistust igavesele elule, noorusele ja päikese paistele.

*

Linn lõppes.

Kuu tõusis ja vajus maru möllus, mille lained tumeda mühaga maad ja taevast mööda jooksid. Tee ääres kasvavate puude siluetid kahvatasid ja tumenesid lume kübemete lennus. Puud tõusid öö hämaras ikka salapärasemates ja imelikumates salkades üles. Nad viskasid päid nagu pöörases tantsus taeva poole, jändrikud, muristatud oksad kui luised käsivarred õhku heidetud. Ja nüüd jooksid nad juba tuisus, raagunud ladvad loogas kui lehvivad juuksed.

Kuu kõikus mustade, kägarasse kiskunud oksade vahel, ja ta kuma värises krobalistel tüvedel.

Aah, kuidas „Midia“ pää valutas! Tuisk lõõtsus vastu, lume kübemed keerlesid kinnipigistatud silmade ja tahmaste prillide vahel, ning iga samm oli võitlus tuiskava tuule ja lõpmatu väsimuse vastu.

*

Aah, millised on need mürgised ja meeleheitlikud minutid, kui nõrk võime ägeda tahte kõrval võimetu ja vilets näib! Aga neid minutid tuli „Midia“ elus ikka enam ja enam. Need olid pohmeluse päevad pärast suuri vaimustuse laineid, kui läbi õhulosside hiilguse elu hallid nähtused nagu sajajalgsed rõskusemardikad välja roomasid.

Siis nägi ta meeleheitlikult, et ta käte musklid olid jõuetud nagu pisikesel lapsel, siis tundis ta oma mõistuse võimetust ja fantaasia argust. Nagu pilkeks oli talle siis mehe loogiline mõistus, tahtevõim, see teravalt-individuaalne tunnus, mida karakteriks kutsutakse, ja suur füüsiline jõud: tal puudus see kõik! Ja sarnastel minutitel sai ta ka aru, et ta iial mõistuse ega jõuga mehe kõrgusele ei või tõusta, kui ka kõik naiselikud eelarvused, mis kasvatus ja ümbrus tasse olid istutanud, suudaks hävitada. Sest siin tuli füsioloogiliste iseärralduste ja selle pimeda ajalooga arvata, mille kütkes naine siiamaale on elanud, mis ta pääaju põlvpõlvelist evolutsiooni nii ühekülgselt on määranud, — kuna mehe mõistus täies laiuses ja iseteadvuses on edenenud.

O, need arvetegemise minutid olid hirmsad! Ja nad kordusid ikka sagedamini, mida kaugemale

ta ilmavaade edenes. Siis vaatas ta tigedusega omi võrsuvaid rindu ja puusi ning lõikas juuksed maha: need olid ta naiselikkuse sümboolid! Kohutava hirmutusena paistis talle naisterahva kui naise osa elus, ja läiluse värinaga kujutles ta enesele sünnitamist ning alasti rumalat last nagu metslooma poega. Siis vandus ta, et naisena oli sündinud.

Neil ajul oli tüütav ja raske koolis siledatel pinkidel istuda või viisakaid kumardusi teha. Siis lamas ta seliti omas katusekambris sängis, üks jalg teise pääl, luges Nietzschet ja suitsetas, ning nagu ving täitis ka tema südant Nietzsche viha ja põlgus naise vastu. Raske oli elada viletsas, madalas ümbruses mõtetega, mis enesel korraga tiibu ja jõudu tundsid. Raskem aga oli tunda, et ta isegi jõuetu, püsimatu karakteri ja looduslikult nõrga organismiga oli. Kibe oli näha, kuis kõik endisedki elu ilustused ja silmapetted, nagu usk ja aateline armastus, aluse kaotasid ning elu realism vastu irvitas: on ainult mateeria ja selle ümber elutu tühjus! Kadus viimne müstiline aupaiste naiselikkuse ja emasuse mõiste ümbert — ja naine polnud ei däämoniline jõud, mille ümber mehed kirglikus ihalduse ekstaasis keerlevad, ei muinasjutuline emalik asjade algus, õrn ja saladuslik. Ta nägi sisselangenud rindadega, mullakarvaliste paletega eitesid, ja ei võinud neis müstilist naiselikku algvõimu kujutleda. Ta nägi avalikke lõbutüdrukuid, kelle suudlused olid ilma päralt ja ööd

tuhandete omad, ning ei suutnud näha neis seda puhast ja õrna ning häbelikku igavese emasuse kehastust, kes salajalt elu sünnitab nagu kevadene maamuld öö hämaras enesest tuhandeid liliekesi üles huljutab. Rumal näis talle eelarvuste paelus elavate naiste lapsik punastamine, kui nad lapikese paljast ihu nägid. Sest veel enam oleks nad pidanud omi pitsidega õmmeldud riideid ja õitsvaid lillesid ja jaaniussi säramist nähes ning ööpiku laulmist kuuldes punastama. Sest kõik see kuulutas sest lõpmatust kirest, mis kogu looduses väriseb, sest kokkuliitumise janust, et igavesti uut ja uut elu ta miljonilistes vormides sünnitada. Aga ometi oldi lillede üle, mille kohal kollane tolm keerles, ja igatsusest ning ihaldusest heliseva ööpiku laulu üle ainult lapselikult vaimustatud! Tuima naeratusega silmitses ta siis omi rindu ja puusi, ei hoolinud välisest ilust, käis küüniliselt katkenud seelikuga, sasis juustega ning kraeta, ei arvanud mehe juuresolekul võimatuks riideid vahetada ega palet pesta. Ta sai esteetika algmotiivest aru ning naeris pupede moraali üle.

Ja siis jäi talle ainus alus: on mateeria, on energia. Kõik, mis sünnib ja sureb, on nende piirides. Ei ole midagi kõrgemat, midagi müstilist, midagi üliloomulikku. Kui inimene üleüldse midagi tahab teha, siis tehku selleks, et mateeria nähtusi kultiveerida, et inimese elu kergematesse tingimustesse kanda.

Nagu madalate elunähtuste eest puhkust

otsides, et kõik, mis isiklik, unustada, kadus ta kõigi mõtetega töösse. Üksikud olid arvustamise ja järeldamise minutid, mil ta omale astastmelisele edenemisele pääs skemaatilise ülevaate lõi. Kogu elu oli aga töö — pisikene ja väsitav, täis halli igapäevsust ja janu millegi suurema järele.

Ajad läksid, ja alles pikemate vahede järele hakkas talle selguma, et tal ka parteilise töö tarvis kohast jõudu ega loovat energiat polnud. Ta suutis ainult käske täita, oma initsiatiivi tal polnud. Ta oli samasugune harilik tegelane, missuguseid teisigi palju ja palju oli, kes nagu nägematu tööliste vägi „põrandaaluse" elu hämaruses omi nooruse aegu ja nooruse jõudu kulutasid, kelle saatus nagu igavesti oli ette määratud: kas nad väsisid vanemaks saades ja kadusid kuhugi tähelepanemata võitlejate reast, või nad kaotasid viimsed sidemed endise ümbrusega ning liitusid kogu eluga „töösse" — ja nende rada käis läbi vangimajade, nälgimise ja Siberi paksude taigade. Ta tundis enese jõuetu olevat, ja ta pääs uuristas mürgine mõte: võib olla, et need mehed, kes temaga ühes töötasid, ainult sellepärast ta võimetuse ja rumaluse üle ei naernud, et ta oli naine. Jällegi täitis ta südant seesama igavene viha enese vastu, vormitu, tige ning vaikne. Nagu roosteudu pilv ümbritses kogu ta elu õuduse ja üksikuse vari, mis ta mineviku aegadest uuesti üles tõusis.

Olid juba minutid, mil elu talle rõõmuta ja lõputa hallide päevade eeposeks näis muutu-

vat, nagu käimine mägestikus, kus iga kaljurünka tagant loodad lõhnavaid kasesalusid või siniseid järvi välja tulevat, aga kui selle rünka juure oled jõudnud, siis avaneb silmadele sama kuiv ja igav maastik: sammaldunud kivivirnad ja nende vahel kuivavad kadakad.

*

Siira-viira läks lumesse tallatud rada puude vahel. Pooles puiestikus pööris „Midia" äkki ümber.

Ah, mis see oli —? Keegi tuli läbi kõva lume, see rudises ta jalge all.

Ta kahmas hirmunult puust kinni. Ah, ei, ei, kaks suurt külmanud oksa kriiksusid üleval üksteise vastu!

Veri mühises pääs. Ta silmad puurisid tuiskavasse kaugusse ja ei näinud sääl midagi pääle mustavate tüvede. Kohisevad lumeiilid lendasid üle ta pää ja puulatvade.

Ja jällegi roomas ta edasi, aeg-ajalt igale poole piiludes. Kõik näis ta valutavates silmades kahtlane. Lume ühetoonilises kahinas kuuldus salajane hiilamine ja oksade kriginas — jala astumine. Südames tuksatas palavikuline hirm, kartus mustade tüvede ja raagunud oksade ees, kartus, mis hallist taevast ja üksindasestööst ning keerlevast teest tõusis.

*

Ah, kuis ta süda peksis, kui ta kõike seda mõtles!

Nagu igavesti-värske elu sümbool seisis nooremehe kuju „Midia“ silmis: tärkavates vurrudes värisevad sulanud lume pisarad ja pikad juuksed on sasis üle otsaesise langenud ning need silmad on täis lapselikku rõõmu ja tuhandete kiirte mängu. Kui ta rääkis või luges või mõttes vait seisis, ikka tantsisid ta palgel tuhanded varjud ja vaheldusid alalõpmata uued ilmed, pehmed ja salapärased. Iga ta elav liigutus, piha paindumine ja pikkade valgete sõrmede närviline tantsimine — kõiges ses oli jõud ja elu ja noorus. Enne kui ta rääkima hakkas, viskas ta omad ilusad juuksed energilise liigutusega üle pää, ja ses liigutuses avaldus uhkus ja koketerii.

Veri tormas põlevana lainena „Midia“ südamesse kokku, kui ta seda mõtles. Ja kord, kui tundmus kogu ta olevust valuvärinaga täitis, seisis ta omas katusekambris kesk tuba, pää selga visatud, ja rääkis enesele kõva häälega:

„Rumalus! Kõik see on ainult lapsikus ja rumalus! Mina peaksin siis, m i n a —!“

Aga päeval kuulis ta tema tervet ja rõõmust naeru ning öösiti nägi ta tema läikivat otsaesist, energilist ja vaimurikast. Ja kui ta temaga kokku sai, siis kadus kogu ta jõud, ja ta võis tundide kaupa kusagil hämaras nurgas istuda, käed lapse kombel koos, ja üksisilmi „Felixi“ vaadelda. Siis ei pannud ta midagi enese ümber tähele, ei saanud aru, kui naiivilt ja ägedalt „Felix“ vahel mõnd tühist mõttekest kaitses. Ei, teda joo-

vastas ainult nooremehe ülevoolav jõud ja kirglik eluvaim. Ja sellal, kui ta sääl nii istus, vaheldusid ta pääs sajad mõtted, sagedasti päris loogilises järjekorras, ja ehitasid uusi teoreetilisi seletusi igale ta tundmuste avaldusele. Sest ta pääaju, mis igal pool analüseerimise ja skematiseerimise poole kaldus, suutis isegi siin külmavereliselt otsustada. Ja täis põlevat häbi sosistas ta enesele:

„Siin sa nüüd istud, lapsik, rumal ja naeruvääriline! Ja tema ega keegi teine ei saa sinust aru, sest et su tundmused nii sügavalt-isikulised on. Siin sa nüüd istud ja oled nii jõuetu, et iialgi ilma jumalata, keda kumardada, läbi ei saa."

Aga talvistel õhtu hämarikkudel, kui ta seliti voodis lamas, vaevalt kumav pabeross, mille otsast õrn suitsulint lae poole venis, näppude vahel ja madalal otsaesisel sügavad kortsud, — siis mõtles ta kõike seda täiesti rahulikult ja sihikindlalt, iga tundmust analüseerides ja arvustades. Siis nägi ta selgelt kõike seda rumalat ja naeruväärilist, mis ta tundmustes avaldus, ja mõruda naeratusega tuletas ta meele, kuis päeval loomusunniliselt „Felixi" juuresolekul oli koketeerinud, ning tabas end sellelt, et nüüd omale välimusele paremat kuju püüdis anda kui muidu. Kõik need mõtted äratasid tas iseäralise meeleolu, milles rõõm ja häbi ühte liitusid, ja kogu ta olevust täitis unistusele meelitav raugus.

Raudteerongi raskemeelne ragin vaikis akna taga, väljast paistis juba gaasilaternate kahvatu

valgus sisse ja heitis pikki värisevaid jooni lakke, — tema aga lamas voodis, õhetaval palgel paberossi punane kuma, ja üks mõte teise järele tärkas ta pääs loogilises järjekorras:

„Nüüd sina armastad ja unistad omast armastusest nagu kõik muud. Ja ei ole sinus midagi teisemat, kui ehk ainult see, et vähemalt ise oma tundmuste põhimotiivest aru saad. Oled naine, oled ema, oled loodud sünnitama. Ja kui sulle see kõik vastik ja mõttetu näib, siis ainult sellepärast, et sinu mõtteilma ja su organismi vahel lõpmatu kuristik on. Kõik see, mis sina ja teised armastuseks kutsute, pole midagi muud, kui ainult kultiveeritud iha sugulise rahulduse järele.

„Sina oled naine, tema on mees. Ja sinu iha tema vastu pole midagi muud, kui see igavene edasikestmise tung, mis kogu looduses valitseb, mis ilma olemasolule tähtsam on kui kõik teooriad, kõik moraaliõpid, kõik kombed. Sest ainult sellepärast, et on esimene, on ka viimased olemas. Tema pärast on mehel individuaalne, peene ehitusega keha ja edenenud pääaju, aga naisel — suurepärased keha vormid ja paindlik kamäläooni hing. Sellepärast on värvid ja vormid ja ilu, kultuur ja progress, seltskond, usud ja riigid, ja ilm on nagu kevadene pulmaöö mets: täis huntide hulumist ning isarebaste hammaste plaksumist. Sellepärast on kõik, mis sa näed ja kuuled ja tunned. See lamab kõige nähtava ja kõige nägematu põhjas, kõiges, mis elab. Iga

aatom sinus tuksub talle hümni: elada, elada — tuhanded ja tuhanded põlved! Sest ei ole loodusele su mõistust, su mõtlemiseagoonias värisevat pääaju tarvis, vaid ainult seda, mis sinus on taimelist, mis sinus on loomalist, — mis sünnib ja sünnitab!

„Siin sa nüüd oled kõige oma punastamise, kartuse ja kannatusega! Ja sa ei saa selle vastu midagi, oled jõuetu, ei suuda eneses kõike seda, mis nii vastik ja nii rumal, ära hävitada, ära unustada!"

Ja sarnastel minutitel võttis sügav läiluse ja valu tunne temas maad: Ta pole midagi neist nukkudest parem, kes armastuses ainult suudlustest unistavad ja naiivide ootustega elule vastu lähevad, nagu õied, mis alles avanemas! Õndsad on nemad, sest nad ei saa aru, mis tunnevad, ei mõista, mis ihkavad! Nende päralt on maapäälsed rõõmud ja rahulolemised kõigist neist läikivatest ja kergetest asjadest! Nad ei tunne iial seda vastikust ja tuska, mis praegu ta rinnas hõõgub. Nagu lapsed võtavad nad elu proosalised nähtused vastu, ilma et nendes iialgi see poolenemise protsess, see lõpmatu „jaa" ja „ei" heitlus oma tahte ja oma võime vahel nii masendavalt avalduks.

Hämaruse pehmed lained äratasid ta meeleolus midagi kurba, sentimentaali, nagu kahju millegi järele, mis vastupidamata ära kaob, ära hääbub lõpmatus ringkäigus; ja igavese kadumise

sügav lein täitis ta südant. Mineviku ajaloo mälestustes ning kauge tuleviku perspektiivides nägi ta ikka uuesti seda lõpmatut heitlust inimese tahte ja võime vahel, lõpmatut tragikomöödiat looduse emalikus süles. Ta isegi oma tundmuste, valude ja võitlustega on ainult üks isiklikuks saanud mateeria nähtus, teatud keemiline ühendus, vorm elulisest munavalge-ollusest, ja ta taga kümnemiljoni-aastases minevikus on ta esivanemad hüdrapolüübist kuni Alg-Euroopa troglodüüdini ja säält siiamaale, kus ta oma individuaalse olemasolu eest elu ja surma pääle heitleb. Tal nagu isikul pole tulevikku, pole minevikku; temagi on ainult salm mateeria nähtuste eeposest, mis kõneleb igavesest kadumisest, igavesest ülestõusmisest, igavesest ringkäimisest.

Siis aga ärkas temas midagi võimukat, naiselik-oppositsioonilist ja täitis kogu ta olevuse ägeda energiaga: Kadumine — ja kui ka kadumine — mis sellest siis! See laul on vana ja seda on juba palju lauldud. Unenägu — et olgu siis elu unenägu — mis sellest siis! See mõte on ka muistne, ja nii mõnigi on selle kallal juureldes oma hämara mõistuse kaotanud. Sina aga elad ja pead elama! Inglid ja kuradid ning jumalad — nendel on taevas ja nendel on põrgu. Sina aga oled inimene, ja sinul on maailm!

Ta käis pool-joostes nurgeti üle toa, lühikesed juuksed otsaesisele vajunud, silmis midagi ägedat ja kindlat.

Et sinu maailm sind aga rahuldaks, et sa omast võitlusest ja võitudest ja igast „jaa'st“ ja „ei'st“ oma südant värisveat tunneks! Selles on õnn ja imponeeriv elu ilu! Ja mis hoolid sina sellest, et sinu haua kalmul kord takjapõõsad kasvavad ning kord maailma avaruses sihitult ümber uites mõni planeet sellesse maakerasse komistama juhtub ja selle taeva ja põrgu ja kõik need jumalad ja kuradid puruks lööb — ja nad kaovad nii, et ei leidu laulikut, kes nende kadumisest lugulaulu looks! Sina aga oled momendi valitseja, — eks anna siis omi kuninglikke käske, kapriislikke ja isemeelseid, ja ole türann ning näitleja! Homme aga on revolutsioon, mida „kõige liha teeks“ kutsutakse, ja igavene unustus viib sind oma mustale eschafotile, et su pääd maha raiuda ja su põrmu maailma nelja tuule poole külvata. Sellepärast ela nüüd ja tunne oma pingul musklite värinast elu kõige sügavamat lõbu!

Ta seisis kesk tuba, palavikulised käed kaugele sirutatud, ja tundis, kuis põrand all tõusis ja vajus, nagu oleks teda suured lained kannud.

Hämaralt aimas ta, et see uus hoog temas sellepärast tõusis, et ta uue jumala oli leidnud.

Ise närviline, eksalteeritud naine, jõuetu ja kindlusetu, sirutas ta kogu olemusega kõige selle poole, mis talle iseteadlik ja külmavereliselt-kindel näis olevat. Jõud, mis tal enesel puudus, see oli ta ideaal. Ja mehes leidis ta seda rahulikku jõudu, mis ta imestama pani, jõudu, mis end külmavere-

liselt mitme tegevuse jaoks jagada lubas, kannatust oma tööd objektiivselt vaadelda, seda arvustada, selle üle vahest ironiseeridagi.

Ja sarnast loojat kumardades ise looja olla, — selles oli ta kutse.

*

„Midia“ ees avanes piiritu tuiskav lume väli. Rohelised kuuvalguse lapid jooksid üle hangede. Madala kahinaga lendasid lume lained. Taevas ujus imelik laevade rida, pingul purjed kuu fosforilisest valgusest hõbedased.

„Midia“ läks vaevalt tunduvat rada mööda ikka edasi. Laetud brovning ruske seeliku taskus lõi vastu reit. Käimisest higine särk ja püksid olid ihul raskelt pingul. Läbi unise väsimuse tundis ta sellest revolvrist ja neist keha ümber pingutatud riietest imelikku rõõmu: Olla kui sõjamees, olla kui inimene, kelle sääremarjad kandmisest nõtkuvad ja kelle võimukas hingamine niuete värblit venitab! Misuke magusus oli brovningu musta terast omal ihul tunda ja kitsastes undrukutes kehaga vingerdada, nagu oleks biisoninahkne vöö kõhu ümber olnud!

Pää huugas. Aga las ta huugab! Sest inimese tahtevõim murrab läbi mitmest unetust ööst, lõpmatust tööst, talvisest tuisust ja pää pöörasest valutamisest! Las huugab, las tuiskab, las tantsivad punased ringid haigete silmade ees! Sest pääaju pimedates koobastes elutsev mõistus valitseb veel, täis sihikindlust käskudes ja murd-

matut võimu nende täitmises. Ja milline rõõm on tal tunda, et oppositsiooniline ümbrus ta ees paindub, tuisk ja elu jõuetus ta alla heidavad!

On lõbu kõigega pale palet vastu seista, mis on vägev, painduv ja rõõmus! On sügav kirg revolvri siledat rauda, milles surm magab, armastades paitada ja ta elastilisi vedrusid sõrmedega mängides painutada!

„Midia“ läks edasi, tuiskavast õhust rinnaga rada läbi murdes.

*

Ta tundis enese uute lainete kanda olevat, kus mehe jõu kumardamine talle mitmekordse energia andis. Tärkanud armastus tõi ta tegevusse uue hoo: tung koketeerida muutus tas ihaks midagi suurt korda saata, et t e m a näeks, tungiks t e d a oma julguse ja kartmattusega võita, himuks oma mõistuse ja tegevusega mehe kõrgusele tõusta.

Sest ta armastas „Felixit“, ta tahtis teda. Aga millega pidi ta teda võitma, millega sundima teda sedasama imelikku eluvaimu värinat kogu olevuses tundma, mis nende elud silmapilgukski ühte oleks liitnud, nii et nende närvid ühes värisenud ja nende südamed ühes hullumeelses õnnes oleksid tuksunud? Kas pidi ta teda punastamise, õhkamise ja lillede saatmisega „võitma“ — selle lapsikuse ja naiivsusega, mida ise südame põhjani vihkas? Ei, tema armastus polnud sarnane!

Kuidas naiivilt õhata ja punastada, kui ta teadis, mis on naine ja mis on mees!

Või pidi ta tema juure minema ja ütlema: „Vaata, mina tahan sind nii väga. Tule ja maga minu juures see öö ja veel palju teisi öid“? Aga ei, ei! Kas ta seda tahtis? Kas niiviisi? Ei, ta tahtis õnne, mis nende organismide tormisel ühtesulamisel nende pääle oleks tulnud, kui nad elujoovastuse kaisutustes silmad sulevad! Ta ei pidanud mitte mehe ori olema, mitte nii, nagu iga avalik naine. Sest miks ihkas ta siis just seda meest, miks pani iga selle sõna ja liigutus rõõmulainetes ta südame värisema? Kas pole tuhandeid mehi, tuhandeid kaisutusi, tuhandeid suudlusi taeva all tema tarvis? Kas ta ei või sadade paituste all käest kätte minna, ja igal ööl ripuksid ise vaibad ta voodi ees ning ta piha ümber põimiksid ikka uued ja uued hõõguvad käed? Aga ei, ei! Ta tahtis ühe päralt olla, ja see üks pidi jagamatult tema päralt olema! Kõike oma nõrka jõudu kokku võttes oleks ta oma ainuõigust kaitsenud.

Aga kuidas, kuidas siis? Või kas peab ta üleüldse ennast selle tundmuse alla painutama? Kas pole see ikkagi sama loomalik instinkt, mis enesele väljaspool kõike aatelist, kõike seda, mis ta omas elus juhtivaks on tahtnud pidada, avaldust otsib?

Ei maksnud „Midiale“ küsimuse juriidiline või moraalne külg. Sest mis oli talle komme,

mis seadus, mis abielu! Kõik moraali reeglid on ainult nendele suured ja pühad, kes ise võimetud ja väikesed on. Need peidavad end sääl nagu tigud karpidesse ja on kõige vaba, võimsa ja kõrge vastu kaitstud. Aga temale oli armastus ainult nagu loomulik instinkt, mis ei tea moraalist ega kommetest. Inimene on tema: sööb, joob, magab. Inimene on tema: tunneb looduse kevadelist hüüdu omas veres, oma südame tuksumises ja palete õhetamises. Kõik see on tulnud, mille pääle ta plika-põlves hirmuga mõtles: rinnad hõõguvad elust ja südames väriseb õrn valu ja vaikne igatsus kõige ilusa ja unistava järele.

Aga mis teha, mis teha?

Ta sirutas kesk tuba seistes, nii et luud ragisesid. Ja revolvriga läbistatud peeglis paistsid ta hallid mongoollase silmad talupoeglikus näos ning kahvatuse ja valu varjud kõhnul lõualuil.

Ta sirutas, ja jõud jooksis ta käsivarsi mööda üles ja alla.

Elama, elama peab inimene! Elama iga oma muskli, iga välgutaolise mõtte, iga südamevärinaga! O, kuis meeleheitlik jõud ta õlgades ja puusades ning põlvis tuksus ja kondised käed rusikasse kiskusid!

Ja kui elada, siis elada võimsalt ja vabalt, iga oma hingetõmbust armastades ja jumaldades! Ja kui elada, siis kuulda looduse saladuslikku, avatlevalt-kutsuvat häält!

Vaba naine on tema. Ja vabaks peab ta

ka mehe kirglikkudes kaisutustes jääma. See tõstab ta elu toorusest üle, juhatab sellest läbi, millest mööda minna ei saa. Ja ainult iseseisvas jõus on see vabadus. Ei pea mees janunema tema kui nuku, kui lille, kui suudluse järele. Üksi orjad on mängukannid, orjad kannatajad, orjad eluohvrid. Tema mõte on musklite jõud, — see peab mehe võitma!

Nii tööd teha, et „Felix“ tas jõudu aimaks, ta igatsevast, hullumeelses elujanu agoonias visklevast hingest aru saaks; et ta tunneks, misuke mässuline mõtteilm tüdruku madala otsaesise taga elab! Kogu rida fantastilisi ja romantilisi plaane keerles „Midia“ pääs, plaane, mida unetud ööd ja tundmuste vägev kohisemine äratasid. Ja juba unistas ta niisama, nagu kord pisikesena plikana rüütliromaane lugedes, unistas pööraselt julgetest ettevõtetest, armuheitmatust võitlusest ühise „töö“ nimel — ja siis „ühest uimastav-sumedast kevadõhtust, kui kahvatu kuu juba tõusnud oleks . . .“

Ta valis enesele kõige raskemad ülesanded, ta ohverdas enese askeetlikule tööle, süda täis lõpmatut janu tegude järele, kõhnal närvlikul palgel palavikuline puna. Metsik elu surus ta enese vahele, jõuetu ja haige otsimistest, lootustest ja pettumustest. Sagedasti unetuil öil lamas ta seliti voodis, hõõguvad käed pää all, ja vahtis pärani silmil lakke, kus imelikud kumad ja varjud tantsisid. Neil minutitel sündisid ta pääs hiiglafantastilised mõtted, vormitud ja sihitud nagu põ-

lise metsa sügav kohin, ja neis kujunes ta valu, janu ning armastus. Ja sarnastel minutitel tundis ta oma südamegi ägedat tuksumist ning väsinud liigete värinat nagu kusagilt kaugelt, kaugelt kostvat, — ja sellel polnud enam midagi ühist temaga, kes ta unistustesse ja ootustesse tagasitulemata kaugustes oma mõttelainete rütmilist mühinat kuulates oli eksinud.

*

Suur emalepp kumardas oksi hangeni alla. Lahtine koorekene ta tüvel mängis haledat pilli. Lepa taga mustasid taevas raudtee silla läbipaistvad kaared.

„Midia“ seisis kesk jõge hiiglasilla all ja vaatas läbi lõpmatu raudtalade rägastiku üles. Ja ta silmi ees mõõnasid teispool silla avandust kohutavad süsimustad pilvevirnad taevale, küürad kõveralt loogas, nagu üle Sküütia steppide kihutav hunnide ratsavägi, kelle raske traavimise all kaugused värisesid ning kurgaanide harjad kõikusid.

1907.

VILKUV TULI

Ta tuli koju ja vaatles võõrana oma tuba. Ta kuulas oma südame tormilist tukset ning sosistas seina hämaruses kägisevale kellale:

„Mina tapan ta ära!“

Siis viskas ta enese raskelt voodi, nagu inimene, kes otsusele on jõudnud. Ta kuulis üksi öise tuule haledat vingumist lehita puudes. See ainult värskendas ta kalki ja vihast meeleolu, ning tal oli küllalt jõudu tarvis, et oma hulumise himu maha suruda.

Nii seliti sängis lamades võis Fabian omil armuheitmatuil mõtteil joosta lasta ning oma armuheitmatut kohut mõista.

Ta silmade ette tõusis lõpmatu päevade rida, täis kahtlemist ja teadmattust. Ta ainult imestas, kuis siiamaale kõik selle välja oli kannatanud,

miks ta juba ennem teda ehk ennast ära polnud tapnud. Kas selleks oli ta teda kord põlvedel palunud, et ta nüüd päev-päevalt tükk tüki järele ta südant sööks — naerdes ja omi valgeid hambaid näidates! Kas selleks oli ta kord tema kui kuningatütre oma maija toonud, tema nagu ebajumala kuju ees oma südame jumalateenistusi pidanud, et ta teda nüüd igal sammul petaks — oma silmega, oma kõnnakuga, oma käte ja jalgega! Ta on ta ümber ilma midagi aimamata kuude kaupa uimase pääga uitnud — nagu üks narr, kelle mõistuse naine on joonud!

Aeg-ajalt, pikkamisi liigutas end ta südame ümber kahtluse kollane uss. Aga ta tappis selle ise, — kuni jällegi ta mürgitilkasid valvsate ööde hämaruses langevat kuulis. Armukadeduse tigedad uned uitsid tema pää ümber, end ta jalgade ette maha lastes ja ta silmadele kõige avatlevamaid patupilte näidates, siis aga jälle kõrgele tõustes ning ta hingele puhkust andes — üheks ainsaks lühikeseks silmapilguks. Siis heitis naer end ta kuivale näole, ta kiigutas Evat nagu pisikest last põlvedel, temaga kõiksugu rõõmsaid juttusid ajades, — ning üksi nukrate silmade põhjas loitis endiselt teadmattuse tusk.

Kuid küllalt, küllalt neist mälestusist! Need on läinud ja ei tule enam tagasi. Nüüd alles teab ta, mis on armukadedus, nüüd alles teab ta, mis naine on, — kõige selle järele, mis ta täna kuulnud ning näinud on!

Ah, see armukadedus: üks niiske ja painduv loom, kitsaste silmega, mis ainult ümber nurga võivad vaadata! Ah, kuis ta südames kaevab, hirmsaid aimusi äratades, vihkamise allikaid avades! Enese äratatud himudele viskas Fabian nüüd oma hingeldavais mõtteis kogu naise ohvriks, tahtes kõiki peekrid veel viimsel minutil tilgani tühjaks juua — nagu armastaja linnas, mida inimsööjad piiravad ja mis juba homme langeb. Kõik läheb ta sõrmede vahelt ära: naise ilus ja väike ihu, naise peen ning painduv hing — kõik läheb kellegi teise kätte!

Ja see naine! Mitte asjata polnud sellegi naise nimi: Eva. O, Fabian mäletas Piiblit ja selle juttu maost ning patulangemisest. Hää- ja kurjatunde puu — ei, ainult kurjatunde puu! Ja see siin polnudki Eva, see oli Lilith, Adami esimene naine. Pole tarviski madu, sest naine ise on madu; pole tarviski kiusatust, sest naine ise on kiusatus! Mistarvis oleks talle veel madu ja kiusatus: ta läheb ja viskab enese ise kiusatuste kätte, et tunda uut kurjust uue kurjuse järele — ning olla kui jumal!

Kibeda naeruga tõusis Fabian üles ja istus akna alla. Teispool raame kõikusid sügistuules puude märjad ladvad mustas taevas. Pilved raputasid üksikuid suuri pisaraid ruutudele, mille taga pimedus haiglasi kollaseid kõrsi kattis. Öö kangastas musti pilte üles, nende salapäraseid kujusid uduste voltide vahelt esile rullides, kahk-

levaid varjusid kaugusest lähendades ja siis jälle omas nukruses kaotades.

Fabian toetas pää vastu aknalaual seisva gloobuse külma pinda. Ta lükkas maakera tasa veerema, ning selle telje naginat ja oma habeme kahinat India ookeani kohal kuulates laskis ta oma vihastel mõtetel lennata.

Hulub tuul ning taevas pisardab sügiselist vihma — ja kus on nüüd tema? Mis puutub naisesse sügise tuul ja sügise vihm, kui ta kõvasti linikutesse mässituna rõskeil puiesteil lendleb! Ta on kui roos enese avanud, õnnest värisedes viib ta oma patust armastust öise saju all. Lihaliku hurme auru pääs kandes lendab ta selle poole, kes ta mõistuse oma läikivate sõnade muusika ja oma liikmete luulega on võitnud. Mis puutuvad temasse vanad vanded, mehe kannatus, kurblik üksindus!

Fabiani rinda täitis üksainus suur viha, mis raskeid mõtteid alalõpmata üles kihutas. Ta oli kõigest maha jäetud, ning ainust rõõmu sünnitas talle vana kella pendli hääl, mis toa hallis hauas aeglaselt ta vannet meele tuletas:

„Tapa — ära! Tapa — ära!“

Üksikuna mustas akna hämaruses mehe vihane pää tapmise mõtetega. Kaua vaatas ta märgade klaaside taga kiikuvaid musti oksi, naise ootamisest iga minutiga ikka suurema ja suurema vihaga süttides. Ta surmajanustes ajudes näisid silmapilgudki tundide pikkustena. Ta ei tahtnud end

enam taltsutada, ta tahtis oma viha nagu hullu härja sel silmapilgul lahti lasta: las ta hüppab, las ta möirab, nii et maa vastu rõkkab!

Ja viimaks, viimaks ometi vilksatas must vari akendest mööda, ning eeskojast kuuldusid ruttavad sammud. Fabian hüppas üles, pilgu seisis ta mõteldes hallis toas, heitis siis äkisti sängi.

Ta kuulis pimedast Eva öisest jooksust niiskete looride heljumist ning ahtakest hingamist. Naine seisis silmapilgu hääletult. Oleks võinud ta südame tuksumist kuulda. Siis liikus jälle väljast toodud värske hingus: ta tõmbas tuld, — ja Fabian nägi allalastud laugude vahelt silmapilguks Eva looridest piiratud kitsaid palgeid loitva tiku valgel. Ta põskedele heitis ümargune punane kuma. Siis aga kõikus ta äkki jahmatades tahapoole, — temaga ühes jooksid varjud, — ta veripunased huuled lähenesid tikule, ning äkki oli jällegi pime. Kuuldus ainult põlenud tiku langemine põrandale.

Ahaa, ta oli teda näinud! Ta ei olnud teda ootanudki koju tulevat — enne koitu — oma rõõmsate sõprade seltsist!

Eva seisis liikumata.

Ainult kella käimine kuuldus hoone hirmsas vaikuses.

Fabian kuulis, kuis naine värisevail sõrmil loore harutas. Ta arvas tema südame hüppamist kuulvat. Nagu hiir oli ta nüüd puuris, nagu saak lõukoera ees. Aga ta ei liikunud. Ta ainult va-

bises vihast. Tal ei tulnud miski sõna meele. Vihast karjuda oleks ta tahtnud!

Eva astus tasa voodi ette.

„Fabian, sa oled juba kodus?“

Ta hääl oli pehme ja salameelik kui siid. Mees ei liigutanud end.

„Magad sa?

Fabiani hambad liikusid.

„Mul oli nii igav, et sa kodus ei olnud. Mu pää valutas — natukene. Ma käisin jalutamas — vähekese aega.“

Eva ootas. Ta näis kahklustes kõikuvat.

Ta riided hoovasid peeni närbinud lehtede imbusega segatud lõhnu. Ta oli enesega imelikku hingust kaasa toonud, omil patuteil käies. Need lõhnad lõid Fabianile kui viinad pähe, ta vihatulle õli valades. Ta tahtis tema allakumardatud juustest kinni haarata, ta väikest pääd ühest seinast teise heita, vastu mööblite teravaid nurki kui biljardi palli peksa.

Eva ootas minuti. Siis astus ta akende juure, ja hääletult venisid kollased eesriided klaaside ette. Pimeduses päästis ta enese riietest. Kõik ta liigutused olid täis rahutust, kartust ja salameelikust. Ta istus särgiväel sängi servale, nagu luurav kass teravail kõrvul Fabiani hingamist püüdes ja pääajus valevõrkude silmi ühte visates. Fabian kuulis peaaegu ta mõtete liikumist. Ta istus sääl seni, kui niiske jahedus ta värisema pani, — vaevalt-vaevalt nägi Fabian ta peent kaela

ja väikest pääd akna eesriiete kollendaval põhjal. Siis kadus ta hilja kangaste serva alla.

Ja peagi tegi ta enese magavaks. Kuid Fabian kuulis ta pääs luuramise ja tähelepanemise, kahtlemise ning kinnipüüdmise plaane lõpmatus ahelas sündivat. Nüüd kahtlesid nad juba mõlemad üksteise unes. Läbi linade hoovasid nende vihkamise lained. Nende hõõguvad pääluud puutusid meelekohtega värisedes ühte, — nagu elektribatareid olid nad padjal kõrvu.

Nad ei liikunud. Nende kuumad avatud huuled hingasid kui ahjud. Mõtted jooksid saatanlikkudena vaimudena pilkases pimedas, nende leegionid langesid hääletus heitluses üksteise pääle, võitluse möllus mustadele kilpidele lüües. Nad olid nagu ühte kasvanud kaksikud, kes üksteist kõrgelt mere kaldalt alla kaljude väistele püüdsid visata. Nad hoidsid nõrgust kaljuimaraist sõrmedega kinni, nad kuulsid kukkuvate kivide häält alt lainete põhjast.

See oli meeleheitlik võitlus une ja valvuse rajamaadel. Ja kaua kestis ta. Üksi kella pendli hääl lõikas toa öist vaikust.

Kuid viimaks uinus Eva. Fabian kuulis ta hingamist pikaldaseks ja sügavaks muutuvat. Ta hingas isegi kergemalt, sest naise kavalus ei valvanud enam. Ta tõusis kätel üles, kumardas kõrva naise pää kohale, nagu hüään ta rahutute unede valda visatud ajude kohal luurates.

Eva magas.

Fabian tundis enese all noort ihu magusat kuumust välja hingavat. Ta värisevad sõrmeotsad leidsid hingamisest õrnalt tõmbuva kurgu. Nagu õievars oli Eva kael ta sõrmede vahel. Ta laskis enese nagu jaaguar naise kohal pimedas looka, ta hingas nagu tuld selle kuklasse. Kõik ta liikmed olid tapahimust joobnud. Veel pisut, veel pisut kõvemalt, — ja naine viskub surmavalus omal neljal jalal üles, painduva kehaga ussina padjusse kaeveldes, teravate hammastega õhust ta sõrmi püüdes!

Korraga lõi kell. Pikkamisi langes kolmteistkümmend metallist hoopi.

Ei, n i i ei tahtnud ta teda tappa! Veel midagi muud tahtis ta. Valguses ja valvel olles tahtis ta tema elu võtta! Ta surmahirmu tahtis ta näha. Ta tunnistusi ja palumisi tahtis ta kuulda.

Ta tõusis tasa üles ja süütas küünla põlema. Ta karvane rind mustas väriseva tule valgel.

Korraga rabeles Eva.

Nagu hirmunud metsloomal hüppasid Fabiani silmad esemelt teisele. Siis haaris ta seinalt oma Damaskuse mõõkade vahelt pärlmutri-pärase pistoli.

Ei, naine ei ärkanud veel.

Fabian pani pistoli pära vastu enese otsaesist, et oma tuiksoonte rahutut löömist külma terasega jahutada. Nii seisis ta sängi ees, pistol käes, ning vaatles magavat naist.

Ilus oli see naine. Nagu tuli loitis ta ilu. Ta mustad juuksed olid padjule laiali langenud.

Iga kiud läikis kui kallis metall. Ta kitsad palged nende juuste keskel olid kui langenud ingli palged. Ning kesk neid kahvatuid palgeid peen suu, imelik ja suurepärane kui meistertöö, — ah need punased huuled, nagu oleksid nad verd joonud!

Ilus oli see naine, joovastav kui väike röövliromaan. Nagu viin võis ta mehesse mõjuda, seda oma silmega siduda, oma eksootiliste roosiaedade vahelt nagu orja alla madalatele randadele viia, kus oma viimse mürgikarika — oma petmiste karika naerdes annab. Omist läikivaist juustest viskas ta kui kalliskive üle maa. Oma seljaga tegi ta kõik sängid seedripuisteks, oma puusadega — kõik pingid elevandiluisteks. Nagu pisike gorilla kõikus ta nöörkiigus kahe puuladva vahel, — ja kes tema väikesi jalgu ning käsi üleval nägi, see jäi mõtlema — mõningaks ajaks.

Kuid valus toon lõikas läbi Fabiani rinna: Eva punased huuled — keda ta nendega viimane kord suudles? Ta väätkasvulised käsivarred — keda ta nendega viimane kord kaisutas?

Ja vihkamise hirmus torm pääsis uuesti Fabiani südames lahti.

Naine nagu tundis koledat vihkamiste painajat oma ajude kohal. Ta paletel liikusid aegajalt imelikud valujooned nagu arad virmalised, kadudes ja jälle ilmudes. Kannatuse mustad pilved liikusid ta põskedel, nukruse tiivad heitsid varje. Ta surus väikesed käed vastu rindu. Ta juustes läikis kuldne mälestuse sõrmus.

Ta nägi und, üht hirmust und.

Fabian kumardas palge otse ta palge vastu, nagu inkvisiitor omi silmi ta piinadesse uputades. Ta tundis tema hingeõhku enese näol.

Eva huuled läksid pikkamisi lahti, ja hääletu hüüd kortsutas ta suunurki.

Kaelasooned venisid õrna naha all pingule, veretute huulte vahelt välkus valgete hammaste rida, — ta oli kui ülesärkav surnu.

Fabiani ihul liikusid saladusliku võitluse hirmul juuksed. Ta silmad imesid end kui kaanid naise palgesse. Kuid ta ei näinud midagi! Ta janused kõrvad ei kuulnud naise hingeldavas hingamises ühtki inimlikku sõna, ühtki nime. Ta oli nagu kerjus linna väravate taga. Kõik oli ta eest maha maetud.

See pääluu — milline varjatud ilm! See otsaesine — mihuke suletud raamat!

Aegamööda, aegamööda laskusid unenäo lained. Veri valgus Eva huultele. Viimsed viirastused tõmbasid mustad purjed üles ja sõitsid välja merele, — üksi purjed paistsid kaugusest. Eva otsaesisel läikis higi. Ta hingas kaks korda sügavalt ja pikalt, viskas siis käed laiali, ning rahulikult jatkus ta uni kesköö kurttummas vaikuses.

Fabian oli kui joobnud. Pohmeluse raskus painutas ta pääd. Ta isegi oleks nagu üht hirmust und näinud. Ta oli selles unes ühes Evaga kannatuste karikast osa saanud.

Ta vaatas nukralt enese ümber: mahajäetu

ja võõras oli ta, mahajäetu ja võõras oli kõik tema ümber. Ta oli oma raskete jalgade ning vihaste lihastega õnnetu kesk maailma leina kui väike laps.

„Tapa ära! Tapa ära!“ tagus kella pendel alalõpmata.

Fabian mäletas seda isegi. Kuid see polnud enam kättemaksmise õnn, viha joovastus. See oli ainult kurb kohustus, see oli viimne tee. Viimne värava-kiri teel välja sellest kannatusest oli: Surm, ainus oaas kesk elu raugetavat kõrbe: Surm.

„Tapa — ära! Tapa — ära!“

See tagus kui vasaraga ta pähe. Ta ei võinud seda enam kannatada. Mistarvis käis kell, kui ometi tulevikku polnud! Ta tõstis tinase jumalakuju kellakapis pendli ette, ja tunninäitaja peatas kesk vaikust.

Ärkas Eva, kui Fabian kella juures oli? Ta kuulis teda rabelevat, ta hingamist muutuvat.

Ta pani palge otse naise palge vastu. Kas ta silmaripsmed liikusid? Kas ta unenäod uuesti tõusid?

Fabian istus jälle.

Ta pää oli täis segaseid, kujutuid mõtteid. Ta silmad peatasid pistolil. Ta tõstis selle üles, — kas naise ripsmed liikusid? — ta vaatas imestades läikivat metalli, — kas naine unes või valvel vabises? Nagu esimene kord oleks Fabian

kõike näinud: pistolit, naist ja küünalt. Mistarvis põles kesköine küünal? Mistarvis hoidis ta pistoli käes? Oli see tõesti tema, kes naist tahtis tappa — tema võis pistoli üles tõsta — naise vastu — tema? Ta mõtted läksid kui kari hirmunud linde kõrges metsas, — nende hallid tiivad lõid vastu loogas oksi.

Naise särgi väljalõikest paistsid ta rinnad, kaunid ja õrnad kui kaks voonakest. Nagu lilled punasid nende pisukesed pääd. Ah need lapse rinnad, kurblikud rinnad! Fabian mäletas aegu, mil need rinnad talle kogu elu saladust olid sisaldanud, mil ta nende nagu Püha Graali üle oli unistanud. Need olid kaunid päevad, kauguste melankoolistes loorides salapärased kui unenäod. Ja ta mäletas aegu, mil need rinnad oma armastava puutumisega ta elu nukruse võitsid ning tas kaugeid ja imelikke unistusi äratasid. Nagu sammet langesid nad ta rinnale pimedail armastuse öil; nagu karikad täis äärteni magusat viina lähenesid nad ta huulile. Milline elu — minevikus! Misukesed päevad — täis ainust suurt und! Kui oleks igavesti nii võinud kesta!

Kuid mis oli siis sündinud? Suur uni — on see nüüd või oli see siis?

Nagu ärgates viskas Fabian silmad üle toa. Päratu kõrge hoone mõne Goya ofordiga hallidel seintel ja mõne Dostojevski romaaniga riiulitel oli hämar kui kaevandus. Tuhakarva tapeedid roheliste sisalikkudega ning kõrge lagi allalangevate

varjudega üksi suurendasid temas seda unenäolikku kõigekahtlemise meeleolu.

Kõik oli nii imelik, — küünla pilgutav valgus liigutas varje naise palgel ning toa hallidel esemetel, — kõik oli nii viirastuslik. Fabian ei uskunud enam naise magamist ega enese valvamist. See võis ka vastupidi olla, sest kõik võis olla.

Kõik kordus ta silmade ees: üksik öö, naine, kelle ta pidi tapma, nukker tuba, tänane lõpmatu pikk päev tuhande juhtumusega, — tuhat aastat oli ta algusest mööda.

Viimse hommiku päike tõusis sügise kahvatus taevas uuesti üles, uuesti läks ta sadude loori all looja, — läks looja kui inimese elu. Iialgi ei tõuse ta enam, iialgi ei lähe ta enam looja.

Fabian kumardas pää alla.

Oli minevik eksitus, on tulevik unistus, on olevik viirastus? Mis on ja mida pole mitte? Kes näeb und, kes on valvel?

On see kõik uni, on see teine maailm kui see, kus ta eile, üleeile ja aasta eest elas? Kõik on kui vahetatud, kõik on kui võõral maal, kui elu teine külg on kõik.

Kas ei tule midagi tagasi, ei saa midagi uueks, ei kordu jällegi — kõik meie ootused ja lootused, kõik meie kannatused? Ainult väravad tehakse lahti ja väravad suletakse jälle — ning siis on kõik vait?

Valus tusk kaevas Fabiani rinda. Ta vaatas naise palet. Naine vabises ta pilgu ees.

Oli ta valvel või magas? Kas ei vilkunud ta silmad laugude vahelt kui kitsad väitsed?

Kelle silmad on lahti, kelle silmad on kinni? Kes näeb enam: kas kohtumõistja või kaebealune?

Oi, kui ometi kõik näeks, kõigest aru saaks! Siis ei jääks iialgi magama, siis ei ärkaks iialgi üles.

Vähe näeme oma silmadega, teiste silmade kaudu ei näe me mitte midagi. Nagu akendest vaatab hing välja, sisse ei näe keegi. Kes teab, mis sääl sees on: milline saladus, misuke kannatus?

Ta uuris Eva palet. Kuid see ei tunnistanud talle midagi. See oli kui näitlejanna mask. Üksi ta huulte õrnad lihaksed värisesid kui sõnade sünnitamisvalus — ometi ilma sõna sünnitamata.

„Miks, miks jättis ta mu maha?“ viskas Fabian mõtete sõlmi. „Oli see minutiline jooks — kuldse liblika järgi — kergemeelsuse maadel? On ta veel laps, kelle juukseid elu tõsiduse lained iial pole liigutanud? Miks, miks pettis ta mind? Kas pole temalgi hing, mis valest kannatab, närbub, hukka saab?

„Aga miks algas meie armastus kord? Võib olla, ühest käepigistusest; võib olla, ühesuguste mõtete pärast tähtistaeva vaatlemisel. Ja miks ei võinud temale see uuesti korduda: uuesti tähtine taevas, saladuslik-ilus luuletuse lause või sõrmede värin lahkumisel kuuvalgel ööl?

„Kui mina teda võttes ta omakord kelleltki oleksin riisunud, see oleks mulle arusaadav olnud, ja ma oleksin enesele andeks annud. Temale ei

või nüüd andeks anda! Kui punased lilled oli minu armastus, kui sinine taevas oli minu õnn. Temale — ah, temale on see nüüd surmapatt!"

Ta kumardas ja peitis pistoli laeka. Ta pühkis käega üle otsaesise. Ta istus kui valvaja haige voodi ees. Kell seisis. Tuul üksi vingutas harva puude latvu ja tule mustad varjud värisesid seintel. Ning mõtted tõusid ja tõusid.

„Tuli vilgub, tõde vilgub, kõik vilgub. Minutiks, minutiks võid midagi kinni pidada ja siis pead kõik jälle lahti laskma: naise ning armastuse. Minutiks, minutiks saad sa kõigest aru, sa annaksid kõik andeks. Siis aga tõstad sa jälle pistoli üles. Kaks inimest ei saa iial üksteisest samal ajal aru. Iga hing on kui pime võlvialune."

Ta vaatas nukrade silmadega üle naise. See oli kui valvel, ta hingas kui ilmsi olles. Ta oli imelikult äkki kõhnaks jäänud, ta oli väeti ja õnnetu kui laps, — ta oli kui surev laps kesk kurbi öisi. Ta pale kahvatas, veri valgus ta huulilt, nagu vahamask kollendas ta pale mustade juuste keskel. Kannatus, iimlõpmatu valu värises ta huulil. Ta näis uut und nägevat — veel hirmsamat, veel painavamat. Hirm niisutas ta neitsilikku otsaesist.

Fabian kumardas pää vastu ta palet. Missugune üksindus — kaksigi olles! Missugune pimedus — tulegi valgel! Ja Surm üksi lähenes — nagu nõidade rong Goya hirmsal ofordil, nagu Poe hirmus laev vaikivate meremeestega!

„Lahkumine tuleb," mõtles mees, pääd kätele lastes. „Ükskõik, mil viisil. Oleksin mina tema tapnud — see oleks lahkumine. Katsuksin mina kõik unustada — see oleks lahkumine. Sest minu oma poleks ta ometi enam. Palju parem oleks, kui ma ta unes tapaksin, nii et ta midagi ei aimaks. Veel palju parem, kui ma ise unes sureksin. Jah, mina ise! Sest minu pärast on õnnetus, mitte tema pärast. Tema ei mõtle nii, ei tunne nii, kuidas mina tahaksin. Kumb on siis süüdlane? Tema võib elada minuta, mina ei või ilma temata. Tähendab: mina olen süüdlane!"

Fabian hingas sügavalt ja pikalt. Ta vaatas, kuis küünal vaikselt lühemaks sulas. Steariini pisarad jooksid vaske mööda alla. Mehe selja taga vaikis kesköine tuba — üks pool musta pimeduse seina alla maetud, teine pool rusketes, värisevates hämaruse lainetes, milles siin ja sääl fantastiliste ofortide kujud hääletult lähenesid ning kaugenesid.

Ammu oli Fabiani viha lahkunud. Selgus ainult arusaamine kurblikust tõsiasjast, millest leidus ainult üks ja ahtakene pääsmine — surm.

„Mitte surma ei karda ma, vaid mõttetut surma, mõttetut elu. Aga nüüd oleks minu elu niisama mõttetu, nagu tema surm nüüd mõttetu oleks. Minu kell jääb seisma, tema kell algab uut tundi.

„Ah, ka seegi tõde võib vilkuv tuluke olla, mida minuti pärast enam kinni ei saa! Peab ruttama, kuni veel tuluke vilgub!"

Ta ei kahelnud enam. Sest nüüd oli talle kõik selge. Nagu päike paistis ta ajudesse.

Ta võttis laekast pistoli. Selle teras läikis küünla valgel. Ta vaatas pistongi uuesti läbi. Siis pani ta raua meelekohale, sõrmedega soonte järele parajat paika otsides. Siis astus ta ruttu voodi ette, kumardas ja suudles silmi suledes naist tasa otsaesisele.

Kas Eva värises? Kas ta valvel oli?

Elagu ta hästi ja olgu tal palju õnne, palju õnne mälestuseks mehelt, kes teda surmani armastas! Elagu ta hästi ja olgu tal palju lillesid ja palju armastust!

Fabian astus ruttavate sammudega ukse poole, nagu inimene, kes enam iialgi tagasi ei tule.

Korraga kuulis ta naise kisendust, — ja mehe ees põlvitades, ta jalgadest peente paljaste käsivartega kinni hoides karjus Eva läbi purskavate pisarate:

„Anna andeks! Anna andeks! Mina armastan sind — n ü ü d!"

1909.

ÕHTU TAEVAS

„Imelik õhtu," kõneles Allan mõttes ja laskis pooleli loetud Rodenbachi „Carillonneur'i" eksemplaari õhtupäikesest punasele aknalauale. Ta vaatas avatud aknast kahvatava taeva poole, halles silmis unistav nukrus.

See oli jälle üks neist imelikest melankoolistest õhtutest, mil mägede piirded kui hanguva verega olid valatud ja harvade mustade puude rida ehataeva helenduses nagu saladuslik sammaskäik kadus; kui õhk nii vaikne ja selge oli, et kaugel horitsondi joonel iga punane kasteheina pää näha oli. Neil õhtuil istusid nad akna juures, murelik ilme unistavatel paletel, südametes sügav eleegiline õnnetundmus kõigist päeval nähtud värvest ja vormest, kõigest ilusast ja puhtast, mis nende kauni järele janunevad hinged looduse vaiksest ja rõõm-

sast elust endasse imesid. Viimsete maadligi tulevate päikese kiirte all läikisid pleekinud aknaruudud sinises tules, ning akna piitade roostetanud naelapäädelt langesid punastele seintele varjud.

Sarnaseil õhtuil lugesid nad midagi melankoolist; midagi, milles ehataeva taotud vask ja hanguv ning tuhmenev brongs vastu helendas. Nendes piirjoontes ja värvides kujunes midagi eepilist, nagu aja ühesooline heietus, mis minutite kaupa tulevikust minevikku valgub, nõnda kui liiv kahiseb liivakellades või päike käib püramiidi harja kohal. Siis lugesid nad Georges Rodenbachi ja Jens Peter Jacobseni, Oscar Wilde'i ning Gabriele d'Annunzio tööde kõrval Vana Testamendi eepiliselt selgeid nagu templi ustele raiutud lehekülgi. Nendest moraali-salmidest, nendest ajaloolistest fragmentidest, millele vanamoeline raske tõlge iseäralise varjundi andis, hoovas neile igavese ilu allikas vastu. Etteaimamatu toredus peitus ses vanas klassilises Eesti keeles, mida üksi hallpäised orjadeomanikud-piiblitõlkijad kord olid tunnud. See oli keel: kord kerge ja tore kui kuldsete sõrmuste ahel, kord hallitanud ja sammaldanud, sügava tolmu alla maetud, toores ja raske omas otsekohesuses. Missugune puhas ilu täitis Aja ja Kuningate Raamatuid, neid teravapiirdelisi kroonikaid! Vaikse imestusega lugesid nad kuningas Saalomoni eluvärvest lõhnavaid Koguja Raamatu ja Ülemalaulu unistav-magusaid aforisme, mis see suur melankoolne epikuurlane oma

lossi katusel istudes ja unistaval pilgul siidist varjude all puhkavate Moabi, Siidoni ja Iti naiste pääle vaadates sumedail õhtupoolikuil pikkadele papüürusrullidele kirjutas, kui Seeba kuningaemanda kingitud sirgete malmist jalgadega neegripoiss vaulinnu sulgedega Liibanoni seedrite lõhna ta pää ümber liigutas. Selgelt ja lihtselt rullusid nende ees lahti Apokriiva fantastilised romaanid, — ning kustuv päike värvis nende ilust ja õnnest unistavad palged väriseva punaga.

Ja nii lugesid nad, õlgadega pehmelt üksteise vastu toetades ja sõrmi üksteise sõrmede vahel liigutades, kuna nende selgade taga loodeneva päikese purpuri kandikud seina tapeeti mööda ikka kõrgemale tõusid.

Allan kuulas tüdruku madalat häält, milles Rodenbachi kurb proosa enesele adekvaatse avalduse leidis. Ta kumardas raske pää alla ja kuulas surnud Brügge kurbade kellade helinat magavate kanaalide kohal. Valged luiged ujusid vaikselt kaares sildade alt läbi ning üksik nunna vari heljus musta vee randa mööda. Rütmiliste lausete taga värises Flandria suur melankoolia, ning Allan kuulis nuttu läbi naise väriseva hääle.

Tasse mõjus sureva päeva vaikne tragöödia. Toa interjöör ses surevas valguses Böcklini ja Vrubeli piltidega tõstis temas seda lürismi kurba lainet, mis kaugest tühjusest tulles moll-toonides ta südame randadele langes. Ta kumardas omi küürselja-pihtasid, ja ta paletel virvendasid vastukuma-

dena kõik läbielatud traagilised ning ahastavad saatused.

Jahtusid ehataeva tume-punased viinad, valgusid üle kahvatavate õhtu pilvede horitsondi joone alla lõpmata sügavustesse. Viimne ehakuma värises taevas nagu surmas vabisev naine, kelle punased juuksed kõrbenud väljade kohal heljuvad.

Iris oli õhtu palge ees hiljenenud ja hellunud kui pisikene laps. Ta vaatas akna ees seistes pärani silmil kustuvasse ehataeva. Tal oli valus, tal oli hale kõigi surevate kiirte, hukkaminevate kumade pärast. Ta süda värises hirmust, armastusest ning õrnast imevast nukrusest, nimetust nukrusest. Kõik hääled olid tummaks jäänud, kõik mõtted maha maetud vaikimise rannamaale.

Õhtu laskus alla kui must vaikiv lind.

Naise kitsad õlad värisesid äkki jahmatusest. Ta hellusest loitvatesse silmadesse langes korraga ahtakene hirmu kiir. Ta viskas pisikese pää üles, ning ta sõrmed tuksusid mehe õlal.

„Tead, mul oli täna hirm," sosistas ta. „Mul on sagedasti hirm."

„Miks?"

„Et ma liig õnnelik olen! Ja ma mõtlen: kui see viimne minut on! On midagi kohutavat õnnes . . . Ah, sa naerad?"

„Ei naera."

„On midagi kohutavat õnnes, nii et teda

kartma hakkad. On midagi traagilist. Mäletad: Polükrates . . . Ah, sa naerad?“

„Ei naera. Ja sa kardad?“

„Kardan . . .“

Sel minutil värisesid õhtu tuulekese kõigutusel viimsed eha põlevad juuksed maa kohal. Kõik kumad jooksid alla, pilvelinnad kõikusid.

Allan võttis tasakesi peopesadega naise otsaesise ümber ning puudutas oma huultega ta veripunast suud. Nad tardusid kui kaugeid valusaid toone kuulates, sõrmed valudes kokku pigistatud. Irise huulte ees värisesid mehe huuled, sõnatud ning joobnud.

Irise pale loitis lahtilangenud juuste vahel. Nagu kaaos tahtis ta meest endasse imeda, temaga ühte sulada, nagu last teda oma südame verega igaveses helluses pesta, — oi, oleks t e m a tahtnud, ta oleks oma vabiseva südame puruks käristanud ja tükid iga ilmakaare poole laiali pildunud — süüa taevaalustele mustadele lindudele!

Korraga sirutas Iris oma painduva kaela üles, ta ninasõõrmed suurenesid, ja läbi punase hämaruse kuuldus ta nõtkuv hääl:

„Kas tead?“

„Mis?“

„Anna mulle suud. Anna mulle suud!“

Nagu unes kumardas Allan uuesti ta üle.

„Suudle mind veel. Suudle mind veel — natukene, aga mitte palju. Ma ei luba palju suudelda.“

Allani süda pidi valust lõhkema. Irise hääl helises kui katkimurdumisel:

„Oi, ma palun sind, natukene veel! Ma annaksin oma elu sulle, oma südame annaksin ma sulle! Kas sa ei näe, et ma nutan? Oi, mul on nii valus!“

Ta laskis äkki Allani ette maha, — ja läbi pimeduse kuuldus ta nutt.

„Iris, tõuse, tõuse üles!“ kisendas mees.

„Mis? Mis sa kõneled?“

„Tõuse ometi üles!“

Iris tõusis üles, vaatas hirmunult ümber ja sosistas:

„Kuidas: ma olin põlvili lasknud! Ma ei mäleta enam midagi. Ah, ma kardan nii!“

Ta lõi mõlemad käsivarred mehe kaela ümber ja surus enese värisedes ta vastu.

„Mis sa küll minust peaksid arvama? Sa arvad, et ma mõistuse olen kaotanud? Ma ei saa enam isegi aru. Kuid suudle mind, et mu huuled valusaks tuleksid. Sest mina armastan sind nii väga.“

Allan võttis ta kui väikese lapse kätele. Ta silmaripsmete küljes värisesid pisarad.

Taevas hõõgus veel natukene nagu punane raud. Pärast kõrget lendu langesid hinge tiivad alla, ja kaugelt voolavates punastes kumades loitis Irise kitsaks jäänud pale ainult hellust ning väsimust.

Nägemata edenes hämarik, kõike kokku su-

latades ning akende eest sinerdavat udude kangast taeva servadeni tõmmates. Ja kesk sinist kangast istus Allan oma armastuse, rõõmu ning nukrusega.

Armastuse rõõmuaiad valulikkude ja südameni-tungivate igatsustega avanesid talle nagu õhtutaevased eleegiad. Süda ei teadnud enam rõõmude ning kurbuste määra. Kõik igatsuste sinised tähed, kõik hirmude rohelised kuud olid väljas ta armastuse taevas. Sest kõik ilus on kurb ning suur armastus on valus nagu surm.

Nii istus Allan kui kuningas, kes oma varandust valvab. Iris magas, peened käed küünarnukkideni pimedusse langenud. Allan kuulas ta pehmet hingamist ning hilise kärnkonna tumedat kõndimist, kes vaikselt ümisedes all seina ääres laisalt omi pehmeid käppasid maad mööda vedas.

Ümber kasvas öö. Nagu kaev seisis ta akna all ja näitas väljade kauguses üksikuid tähti. Ning viimaks, kui kõik tähed olid tõusnud, tõstis Allan Irise vaipadele, võttis ta sülle ning läks pikkamisi kõrgetest treppidest alla, mööda minnes pimedas õlaga puust väljapõletatud Quetzalcoatli-jumala kujude palgeid puudutades.

1909

Bibliograafilised märkused.

Käesoleva raamatu esimene trükk ilmus a. 1908 päälkirja all „Kahekesi“. See kogu sisaldas neli novelli: „Oma päikese poole“, „Toome helbed“, „Suve öö armastus“ ja „Midia“. Teine trükk ilmus a. 1913 sama päälkirja ja sisuga, millega käesolev kogugi.

Viimases kokkuseades on see novellikogu ilmunud Emilia Tavia soomekeelses tõlkes ja „Otava“ kirjastusel a. 1911, päälkirja all „Vilkkuva tuli“.

*

Pilved. Ilmus esimene kord „Õhtu taeva“ 1913. a. väljaandes.

T o o m e h e l b e d. Ilmus esim. k. kogus „Kahekesi“. Teine k. „Õhtu taeva“ 1913. a. väljaandes. Kolmas k. eraraamatuna 1920.

S u v e ö ö a r m a s t u s. Ilmus esim. k. kogus „Kahekesi“. Teine k. „Õhtu taeva“ 1913. a. väljaandes. Kolmas k. eraraamatuna 1920. Venekeelne tõlge ilmus ajakirjas „Ежемѣсячный журналъ“. Läti keeli on ilmunud kaks tõlget, üks ajalehes „Dsimtenes Wehstnesis“, teine ajalehes „Lihdums“ 1918, nr. 701—703, J. Springise tõlge.

M i d i a. Ilmus esim. k. kogus „Kahekesi“. Teine k. „Õhtu taeva“ 1913. a. väljaandes.

V i l k u v t u l i. Ilmus esim. k. „Noor-Eesti“ III albumis 1909. Teine k. „Õhtu taeva“ 1913. a. väljaandes.

Õ h t u t a e v a s. Ilmus esim. k. ajakirjas „Noor-Eesti“ nr. 1, 1910. Teine k. „Õhtu taeva“ 1913. a. väljaandes.